

Tijdschrift

voor

Strafbeleid

en

Gevangeniswezen

FATIK

28ste jaargang • oktober-november-december 2010 • nr. 128

Driemaandelijks uitgave

FATIK is een uitgave van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

Inhoud	Editoriaal	3
	• <i>Nihil sub sole novum</i> Bedenkingen bij het 5 ^{de} rapport van het CPT <i>Chris Hermans</i>	
	Artikel	5
	• De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis ... 20 jaar na datum <i>Eric Maes</i>	
	• De definitieve invrijheidstelling van geïnterneerden... a never ending story? <i>Sanne Van Vlaenderen & Kristel Beyens</i>	
	• Rapport CPT 2009 <i>Chris Hermans</i>	

Afgiftekantoor: 9000 Gent 1
Bg FATIK PA3A9108
Afzendingadres: Liga voor Mensenrechten
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent
V.U.: Jos Vander Velpen
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent

FATIK

Tijdschrift voor Strafbeleid en
Gevangeniswezen
Verschijnt vier keer per jaar
28ste jaargang
oktober-november-december 2010, nr. 128

ISSN 0772-5167

Redactie

Hoofredactie: Tom Daems
Eindredactie: Femke Quagebeur
Redactie: Tina Demeersman, Chris Hermans,
Peter Pletinx, Luc Robert, Veerle Scheirs, Marc
Tassier, Karen Verpoest

Vormgeving: Bram Wets

Abonnement op FATIK? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw.
Gebroeders De Smetstraat 75, 9000 Gent
tel: 09/223.07.38 – fax.: 09/223.08.48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: www.mensenrechten.be

Redactionele samenwerking en disclaimer

*FATIK, Tijdschrift voor Strafbeleid en
Gevangeniswezen* strekt tot een zo volledig
mogelijke berichtgeving over de evoluties op
het vlak van strafbeleid en gevangeniswezen.

Voor publicatie aangeboden teksten mogen
rechtstreeks naar het redactiesecretariaat
worden gestuurd. De redactie behoudt zich
alle rechten voor de publicatie van ingezonden
teksten, artikels, werken, advertenties ed. te
weigeren.

Aan de totstandkoming van deze publicatie
is de uiterste zorg besteed. Voor informatie
die nochtans onvolledig of onjuist is
opgenomen, aanvaarden de redactie en de
uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke
auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen
redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabonnementen

Lid + abonnement op Tijdschrift voor
Mensenrechten: 27 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor
Strafbeleid en Gevangeniswezen: 35 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 60 €
Steunend lid + abonnement op beide
tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van
het lidmaatschap, een abonnement op de
tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

De inhoudstafels van de oudere jaargangen zijn
consulteerbaar op de website van de Liga voor
Mensenrechten - www.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers
of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt FATIK gedrukt op kringlooppapier en
zonder vluchtige Organische Stoffen door Druk in de Weer, Gent

Editoriaal

3

Nihil sub sole novum

Bedenkingen bij het 5de rapport van het CPT

Chris Hermans

Artikel

5

De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis ... 20 jaar na datum

Eric Maes

De definitieve invrijheidstelling van geïnterneerden ... a never ending story?

Sanne Van Vlaenderen & Kristel Beyens

Rapport CPT 2009

Chris Hermans

Nihil sub sole novum¹

Bedenkingen bij het 5de rapport van het CPT

Niets nieuws onder de zon. De overbevolking in onze gevangenissen piekt momenteel op de 11.000 en de voorhechtenis speelt daarin nog immer een grote rol. Geïnterneerden worden nog steeds gewoon in de gevangenis opgesloten. Beide thema's, voorhechtenis en internering, worden verder in dit nummer onder de loep genomen. De al lang aanslepende problemen in het Belgische gevangeniswezen kwamen ook opnieuw aan bod in het rapport over ons land dat het Europees Comité ter Preventie van Foltering eerder deze zomer publiceerde. We hebben het voor u in een aparte bijdrage samengevat. Zoals Tom Daems reeds in Panopticon opmerkte, werd het rapport en haar kritieken (op het Belgische gevangeniswezen) in de Nederlandstalige pers nogal veronachtzaamd.²

In dit edito willen even stilstaan bij enkele opmerkelijke kritieken betreffende onze gevangenissen. Helaas gaan deze kritieken ook al jaren mee en vinden we ze al terug in eerdere rapporten van het CPT.³

Constructief detentieregime

"Le CPT recommande aux autorités belges d'accorder une haute priorité à la diversification et au renforcement des activités mises à disposition des détenus à l'établissement de Lantin." (CPT/Inf (1994)15, p. 49)

Reeds in 2006 pleitte het CPT voor een minimumdienstverlening in onze gevangenissen en herhaaldelijk brachten liberale politici dit punt op de politieke agenda.⁴ Het blijft een heet hangijzer en nog recent legden in verschillende gevangenissen penitentiaire beambten om uiteenlopende redenen (spontaan) het werk neer met alle noodlottige gevolgen voor gedetineerden van dien: beperking van activiteiten, bezoek... In Brugge bereikte de Minister met de vakbonden een akkoord dat eruit bestond dat de activiteiten voor gedetineerden structureel werden teruggeschroefd.⁵ Nochtans had het CPT in de zomer nog maar het belang van activiteiten zoals werk, opleiding, sport of ontspanning buiten de cel (8 uur of meer) benadrukt en dit niet enkel in het belang van de resocialisatie van de gedetineerden, maar ook in het belang van de veiligheid.⁶ Terecht merkte Engelbert Brebels van de Federatie van gevangenisdirecteurs dan ook op dat deze afbouw van het detentieregime niet in overeenstemming is met de Europese gevangenisregels noch met het nationaal wettelijk kader.⁷ De basiswet hanteert het principe van een dynamische veiligheid waarbij een constructief detentieregime een cruciale rol speelt.⁸ De Europese gevangenisregels⁹, net als onze basiswet overigens, gaan uit van het normaliseringsbeginsel¹⁰ en het resocialiseringsbeginsel¹¹. De Europese gevangenisregels impliceren dat veroordeelde gedetineerden hun dag voornamelijk buiten hun cel doorbrengen, waarbij ze zich bezighouden met werk, opleiding of onderwijs. Enkele gedurende korte periodes en 's nachts zouden gedetineerden doorbrengen op hun (eigen) cel.¹² Dit was overigens ook het uitgangspunt van de basiswet, maar door kleine 'aanpassingen' werd dit standpunt feitelijk verlaten. Dit uit zich in de schrapping van art. 76, § 3, dat stelde dat vormingsactiviteiten plaatsvinden tijdens de vrije tijd, dit wil zeggen buiten de arbeidstijden. "Gelet op de hoge werkloosheid in de gevangenissen" was deze paragraaf volgens Minister De Clerck "niet realistisch" en "ook niet wenselijk".¹³ We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat de basiswet stilaan wordt uitgekleed¹⁴: de wet wordt aangepast aan de praxis, in plaats van dat de praktijk zich aan de wet zou aanpas-

1 Liber Ecclesiastes 1,9 – Boek Prediker, 1,9.

2 T. Daems, Mooi, het leven is mooi: Over het vijfde rapport van het Europees antifoltercomité (CPT), Panopticon, 2010, 6, p. 1-16.

3 Voor een beknopt overzicht zie: T. Daems & L. Robert, Europees toezicht op vrijheidsberoving in België, Fatik, 2009, nr. 123, p. 19-24.

De volledige rapporten en antwoorden van de Belgische regering zijn terug te vinden op: <http://www.cpt.coe.int/fr/etats/bel.htm>.

4 Wetsvoorstel, Parl. St. Kamer, 52 0875/001 (van 25 februari 2008), <http://www.dekamer.be/FLWB/PDF/52/0875/52K0875001.pdf>, als amendement ingediend bij ontwerp Parl. sDOC 52 2122/001 (van 25 januari 2010) <http://www.dekamer.be/FLWB/pdf/52/2122/52K2122006.pdf>, maar bij de bespreking in de commissie ervan losgekoppeld.

5 Een tijdelijke maatregel zo lichte de Minister op 23 november 2010 het akkoord toe in de Kamercommissie Justitie: <http://www.dekamer.be/doc/CCRI/pdf/53/ic043.pdf>.

6 Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 28 septembre au 7 octobre 2009, CPT/Inf (2010)24, § 115, p. 50 – verder geciteerd als CPT/Inf (2010)24.

7 Radio 1, 'Vandaag', 28 oktober 2010; Directeurs gevangenissen verzetten zich tegen akkoord, De Standaard, 29 oktober 2010, p. 5; Gevangenisdirecteurs in opstand, De Morgen, 29 oktober 2010

8 Art. 105, Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden van 12 januari 2005, B.S. 1 februari 2005, hierna 'Basiswet'.

9 Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies), terug te vinden op http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/Prisons_and_alternatives/ in verschillende talen. Een officiële Nederlandse vertaling ontbreekt na bijna vijf jaar nog steeds. Het verbaast dat noch de Belgische, noch de Nederlandse overheid het initiatief hebben genomen om deze regels (eventueel samen) te vertalen. De Duitse vertaling kwam tot stand in een samenwerking tussen Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. Frans en Engels zijn de officiële talen van de Raad van Europa. Ons land antwoordde evenmin op een vragenlijst van het betrokken comité van de Raad van Europa m.b.t. de implementatie van de Europese Gevangenisregels. Zie hierover CDCP (2008)14, Replies to the questionnaire regarding the implementation of Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers on the European Prison rules. Terug te vinden op http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/EPR%20Implementation%202008_31.pdf.

10 Regel 5 van de European Prison Rules (EPR), Rec(2006)2, o.c.

11 Regel 6 EPR – art. 9, § 2 en § 3, Basiswet, o.c.

12 Dit komt tot uiting in regel 14.1, EPR. Zie hierover ook A. Coyle, Revision of the European Prison Rules: A contextual report, European Committee on Crime Problems (CDCP), Council for Penological Co-operation (PC-CP), p. 10. Deze tekst is te raadplegen op: http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/committees/PC%20CP%202005%2017%20REV%202020E.pdf.

13 Parl. St. Kamer 52 2122/006, o.c., p. 13-14.

sen. Het doet wat denken aan de bekende uitspraak van Tancredi uit de roman van Lampedusa en de gelijknamige film van Visconti 'Il Gattopardo' (de tijgerkat): "Se vogliamo che tutto rimanga come è, bisogna che tutto cambi" (Indien we willen dat alles blijft zoals het is, moet alles veranderen).

Legaliteitsbeginsel

"Lors de sa visite, la délégation a reçu d'innombrables plaintes relatives à l'état d'insécurité juridique et, dans une certaine mesure, à l'absence de droits formellement reconnus aux détenus en Belgique. Cette situation serait à la source de tensions et de conflits. A cet égard, le CPT souhaite souligner qu'un niveau minimal de protection juridique devrait être offert aux détenus et qu'un certain nombre de droits élémentaires légaux devraient être reconnus par la loi."

(CPT/inf (1994)15, p. 81)

We hebben bijna zes jaar een basiswet gevangeniswezen die de rechtspositie van gedetineerden regelt. Ze is tot nu toe op de meeste vlakken dode letter gebleven omdat de nodige uitvoeringsbesluiten uitblijven. Nochtans had Minister De Clerck in antwoord op een vraag van Groen-Kamerlid Van Hecke in januari 2010 al aangekondigd dat een heleboel artikelen in werking zouden treden, "van zodra dit wetsontwerp is aangenomen door het Parlement". Dit gebeurde op 6 april 2010. Deze artikelen hadden betrekking op het huishoudelijk reglement, het onthaal, de materiële levensvoorwaarden, de contacten met de buitenwereld, vorming en vrije tijd, gezondheidszorg, sociale hulp- en dienstverlening, juridische bijstand en het tuchtregime.¹⁵ We zijn bijna een jaar verder en van het penitentiair front nog steeds 'nichts Neues'. Of toch: plannen voor de regionalisering of communautarisering van (delen van) justitie, waaronder het gevangeniswezen.¹⁶ Wat belet de Minister om de uitvoeringsbesluiten te publiceren? Lopende zaken? Er zijn nochtans genoeg redenen om de hoogdringendheid voor de inwerkingtreding in te roepen.

Zo is de inwerkingtreding van het tuchtregime meer dan noodzakelijk. De wet voorziet immers een overzicht van tuchtinbreuken en mogelijke tuchtsancties. Het CPT klaagt de juridische onzekerheid aan die het gevolg is van het ontbreken van een dergelijke 'catalogue'.¹⁷ Een incident in de gevangenis van Hasselt dat ruim in de media werd gebracht, illustreert dit treffend. Na fysieke agressie tegen een penitentiair beambte werd een gedetineerde in Hasselt gesanctioneerd met een tuchtsanctie van negen dagen strafcel en zes maanden individueel regime. De man werd na dit incident overgeplaatst naar Merksplas waar de directie de sanctie herleidde tot één maand 'individueel regime'.¹⁸ De directie in Merksplas hanteerde daarbij reeds de termijnen bij tuchtsancties die de basiswet voorziet, maar die nog niet in voege zijn. De vakbonden steigerden en de woordvoerder van justitie kon enkel beamen dat er geen reglementering rond bestaat. Zolang de basiswet niet in voege is, heerst er inderdaad een juridisch vacuüm waarbij er behalve m.b.t. de opsluiting in de strafcel zelfs geen termijnen staan op de duur van de tuchtsancties. Dit wordt volledig aan de beoordelingsbevoegdheid van de lokale directie overgelaten. Evenmin is er verhaal tegen mogelijk bij een beroepsinstantie.

Onafhankelijk Toezicht en Klachtenrecht

"Le CPT recommande aux autorités belges d'instaurer sans délai une procédure effective de plaintes pour les détenus."

(CPT/inf (1994)15, p. 79)

In het lijstje van de Minister ontbreken dan ook de bepalingen over de Commissies van Toezicht. Zij vormen een van de peilers van de wet en zijn zoals ook door het CPT wordt beklemtoond belangrijk in het voorkomen van mishandelingen.¹⁹ Daarenboven voorziet de basiswet in de oprichting van klachtencommissies binnen de schoot van de Commissies van toezicht. Zij handelen klachten van gedetineerden af, maar spelen ook een rol als beroepsinstantie tegen beslissingen van de directie, bijvoorbeeld als een onwettelijke of onredelijke beslissing wordt genomen. Het belang van onafhankelijk toezicht staat buiten kijf en kan niet genoeg benadrukt worden. In de praktijk ziet men echter dat de lokale Commissies weinig of niet ondersteund worden en geen werkingsmiddelen krijgen.²⁰ In het rapport van het CPT lezen we dat de voltallige Commissie van Toezicht van Brugge om die redenen is opgestapt.²¹ Het CPT dringt erop aan dat iedere gevangenis effectief over een Commissie van Toezicht zou beschikken, maar ook dat ze de nodige middelen zou krijgen om haar opdracht te vervullen.

Wij kijken alvast uit naar de reactie van de regering, niet alleen in woorden, maar ook in daden: *Res, non verba*.

Chris Hermans *

14 Zie ook T. Daems, Toeters noch bellen: 5 jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden, *Fatik*, 2010, nr. 125, p. 23-25.

15 *Parl. St. Kamer* 52 2122-006, o.c., p. 11.

16 *De Morgen*, 13 november 2010, p. 4.

17 *Rapport CPT/Inf (2010)24*, § 148, p. 63.

18 *De Morgen*, 31 augustus 2010, p. 14 en uitgebreider on-line: <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/1151163/2010/08/30/Sanctie-voor-gedetineerde-die-cipier-ineensloeg-afgezwakt.dhtml>.

19 *Rapport CPT/Inf (2010)24*, § 158, p. 67.

20 Zie hierover De Decker, S. (2009), *De bewakers bewaakt: de rol van de commissies van toezicht en de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen*, *Fatik*, 2009, nr. 123, themanummer over "Toezicht en controle op vrijheidsberoving in België", p. 13-18. In datzelfde nummer ook het interview met Martine Pieraerts, lid van de Centrale Toezichtsraad, o.c., p. 43-45.

21 *Rapport CPT/Inf (2010)24*, § 158, p. 67.

* Chris Hermans is redactielid van *FATIK*.

De nieuwe wet op de voorlopige hechtenis ... 20 jaar na datum

Eric Maes *

Dit jaar, op 20 juli 2010 om precies te zijn, 'vierde' de nieuwe wet op de voorlopige hechtenis haar 20-jarig bestaan.¹ Ondanks dit jubileum bestaat er weinig reden tot feest, maar lijkt eerder een tijd tot bezinning aangebroken te zijn. De aandacht voor de voorlopige hechtenis lijkt alleszins niet uit de belangstelling van media, professionals, academici weg te branden. Getuige daarvan talrijke berichtgevingen in de media, seminaries en congressen en publicaties die deze thematiek de afgelopen tijd (opnieuw) onder de aandacht hebben gebracht.²

De vraag naar de (actuele) toepassing van de voorlopige hechtenis, bestaande knelpunten en toekomstperspectieven (*"pour sortir de l'escalade que connaît la mise en détention préventive"*) stond ook centraal tijdens de rondetafel *"Pour la sécurité de notre société: la détention préventive, une solution ou un problème?"* die op 30 april 2010 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers werd georganiseerd door enkele volksvertegenwoordigers van de fractie ECOLO-Groen! en Etopia. Hierover werd een gedachtewisseling gevoerd, onder meer op basis van diverse getuigenissen, van 'ervaringsdeskundigen' (ex-gedetineerde en familielid) en verschillende actoren uit de praktijk (onderzoeksrechter, advocaat, gevangenisdirecteur). Voorliggende tekst vormt een enigszins bijgewerkte versie van de inleidende uiteenzetting die tijdens deze rondetafel werd gepresenteerd. Deze bijdrage had tot doel om, tegen de achtergrond van de wetgevende hervorming uit 1990, de belangrijkste krachtlijnen naar voren te brengen in verband met de thematiek van de voorlopige hechtenis ten einde mee het verdere debat te kunnen voeren (historiek, criteria voor voorlopige hechtenis, effecten in de praktijk, evaluatie van nieuwe hervormingsvoorstellen).

De voorlopige hechtenis kunnen we in feite omschrijven als 'een maatregel van voorlopige vrijheidsberoving

ten aanzien van personen die ervan verdacht worden een misdrijf van een zekere ernstgraad gepleegd te hebben'. Deze maatregel wordt vaak voorgesteld als een 'noodzakelijk kwaad' omdat individuele belangen hier ook zeer nadrukkelijk botsen met het overheidsbelang (maatschappelijk belang). Het komt er namelijk op aan om een voldoende evenwicht te vinden tussen: enerzijds het recht op persoonlijke vrijheid – gewaarborgd door de Grondwet (art. 12 GW) en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (art. 5 EVRM) – en het vermoeden van onschuld dat in deze fase van de procedure geldt (art. 6, § 2 EVRM), en anderzijds het belang van de overheid om een efficiënte rechtsbedeling te organiseren en in te grijpen om tegemoet te komen aan de verstoring van de maatschappelijke orde.

De doelstellingen van de voorlopige hechtenis zijn dus tweeledig. Aan de ene kant gaat het er om het verloop van het gerechtelijk onderzoek en het verdere procesverloop te vrijwaren (de bewijsgaring verzekeren en eventuele onttrekking aan de procesgang vermijden). Aan de andere kant speelt hier ook een objectief om het plegen van nieuwe misdrijven te voorkomen.

Deze doelstellingen ziet men in zekere zin ook vertaald in de wettelijk vastgelegde criteria die de voorlopige hechtenis kunnen rechtvaardigen. De wens om het uitzonderingskarakter van de voorlopige hechtenis te beklemtonen is voortdurend aanwezig geweest. In de geschiedenis van dit instituut zijn er verschillende momenten geweest waarbij is getracht om de criteria voor het opleggen van voorlopige hechtenis te verstrengen.

Aan welke criteria moet vandaag de dag voldaan zijn om een aanhoudingsbevel te kunnen uitvaardigen? Ten eerste moet er sprake zijn van zogenaamde 'volstreekte noodzakelijkheid voor de openbare veiligheid'. Er moeten verder ernstige aanwijzingen van schuld bestaan in hoofde van de persoon die ervan verdacht

* Eric Maes is eerstaanwezend assistent-onderzoeker/promotor Operationele Directie Criminologie, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC), FOD Justitie.

1 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, B.S. 14 augustus 1990 (verder veelal geciteerd als: Voorlopige Hechteniswet).

2 Zie in dit verband o.m.: het persbericht van 26 september 2010 'Nederlandse Orde van Advocaten Brussel klaagt misbruiken voorlopige hechtenis aan'; de verder vermelde rondetafel in het federale parlement; het seminarie 'De voorlopige hechtenis en haar alternatieven', georganiseerd door de OD Criminologie van het NICC op 10 juni 2010; de studiedag 'Détention préventive: 20 ans après' van 14 december 2010, georganiseerd door de Conférence du jeune barreau de Bruxelles; en het boek 'La détention préventive' van de hand van O. Michiels, D. Chichoyan en P. Thevissen, uitgegeven bij Anthemis.

Tijdens het seminarie dat door de OD Criminologie van het NICC werd georganiseerd, werden resultaten van recent NICC-onderzoek in verband met de problematiek van de voorlopige hechtenis gepresenteerd en rondetafelgesprekken gehouden met direct betrokken actoren uit de wereld van politie en justitie (lokale en federale politie, onderzoeksrechters en -gerechten, openbaar ministerie, justitiehuisen, penitentiaire administratie, Dienst voor het Strafrechtelijk beleid, beleidscel van de minister, ...). Naar aanleiding van dit seminarie zal begin 2011 bij Academia Press een verslagboek worden gepubliceerd.

wordt de strafbare feiten te hebben gepleegd. En het moet gaan om een misdrijf dat strafbaar is met een correctionele hoofdgevangenisstraf van één jaar of een zwaardere straf. Indien de feiten strafbaar zijn met opsluiting van 15 jaar of minder, moet bovendien bijkomend gemotiveerd worden dat de aanhouding noodzakelijk is om het gevaar op collusie, verduistering van bewijzen, recidive of ontvluchting te vermijden. (cf. art. 16 Voorlopige Hechteniswet)

Dit zijn de criteria die door de wet van 20 juli 1990 zijn voorzien. Uit de voorbereidende werken van de Voorlopige Hechteniswet van 1990 blijkt duidelijk dat het de bedoeling was om met deze wet het gebruik van de voorlopige hechtenis te beperken.

Nog niet zo lang geleden, in 2005³, werden opnieuw een aantal aanpassingen doorgevoerd, zoals:

- de invoering van een driemaandelijke controle in geval van niet-correctionaliseerbare misdaden (i.p.v. een maandelijkse controle; art. 22, lid 2 en 22bis Voorlopige Hechteniswet);
- de verlenging van de geldingsduur van arresten van de kamer van inbeschuldigingstelling (één of drie maanden i.p.v. 15 dagen; art. 30, - 4 Voorlopige Hechteniswet);
- de afschaffing van de verzetsmogelijkheid van de procureur des Konings (volledige afschaffing i.p.v. mogelijkheid tot verzet na eerste bevestiging door de raadkamer; art. 25, § 2 Voorlopige Hechteniswet);
- de versterking van het toezicht op langdurige onderzoeken (via de invoering van een automatische, doch éénmalige controle, door de kamer van inbeschuldigingstelling, behalve bij niet-correctionaliseerbare misdaden: in dit geval enkel op verzoekschrift van de verdachte; art. 136ter Sv.);
- de wijziging van de regeling van de rechtspleging (art. 127 Sv.);
- en enkele andere aanvullingen (vrijheid onder voorwaarden te verlengen binnen de termijn waarvoor ze werd opgelegd, invrijheidstelling bij niet-naleving van bepaalde vormvoorwaarden).⁴

Welke effecten hebben deze recente wetgevende hervormingen nu gehad op de praktische toepassing van de voorlopige hechtenis, en met name op de omvang

van de populatie beklaagden in onze gevangenissen?

Als het de bedoeling was om met de wet van 1990 het gebruik van de voorlopige hechtenis aan banden te leggen – en dat lijkt inderdaad zo te zijn –, dan laat de praktijk zien dat deze wet haar doel volledig voorbij geschoten is. Sinds de wet van 1990 is de gevangenispopulatie beklaagden (en daarmee gelijkgestelden) bijna voortdurend toegenomen. Tussen 1980 en 2005 is deze populatie meer dan verdubbeld, van bijna 1.500 gedetineerden in voorlopige hechtenis in 1980 tot zo'n 3.400 in 2005. Op 1 maart 2008 verbleven er in onze gevangenissen 3.527 beklaagden.⁵

Er kan wel een zeker reducerend effect tijdens het eerste jaar na de wet van 1990 (in 1991) worden vastgesteld. Maar: die dalende lijn was al ingezet vóór 1990. Bovendien gaat de curve nadien – in het begin van de jaren '90 en in het begin van de jaren 2000 – opnieuw in stijgende lijn, en zelfs zeer sterk. De laatste jaren (vanaf 2003 tot 2009) blijkt er echter wel sprake te zijn van een zekere stabilisering van deze populatie. Het cijfer schommelt rond de 3.500 beklaagden, en dit niet-tegenstaande een toename van het aantal opsluitingen. Dit zou betekenen dat de duur van de voorlopige hechtenis ietwat teruggelopen is.⁶

Tegelijkertijd kan – naast de globale stijging van het aantal beklaagden tijdens de laatste decennia – ook een gevoelige stijging worden waargenomen van de alternatieven voor de voorlopige hechtenis, hier in het bijzonder de vrijheid/invrijheidstelling onder voorwaarden. In het jaar 2001 werden bij de justitiehuisen iets meer dan 2.000 (n=2.224) nieuwe VOV-begeleidingsmandaten geteld, in 2007 was dit reeds opgelopen tot zo'n 4.500 (n=4.563) mandaten.⁷

Globaal genomen mag dus worden gesteld dat het aantal personen dat onder justitiële controle staat in deze fase van het strafproces, de afgelopen twee decennia 'dramatisch' of toch substantieel is toegenomen.

Het toegenomen gebruik van de voorlopige hechtenis, onder invloed van een groter aantal opsluitingen en/of een toename van de duur van de hechtenis – de invloed van deze factoren varieert doorheen de tijd –,

³ Wet 31 mei 2005 tot wijziging van de wet van 13 maart 1973 betreffende de vergoeding voor de onwerkzame hechtenis, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis en van sommige bepalingen van het Wetboek van strafvordering, B.S. 16 juni 2005.

⁴ Zie voor een aantal eerste commentaren op deze wet: P. Chomé, "Réformette de la loi sur la détention préventive et de certaines dispositions du code d'instruction criminelle", *Journal des Procès*, nr. 507 (23 september 2005), p. 8-13; Ph. Daeninck, "De voorlopige hechtenis, een (te lang) voorspel op de gevangenisstraf?", *Limburgs Rechtsleven*, 2006 (eerste kwartaal), p. 29-48; L. Delbrouck en Ph. Daeninck, "Wet op voorlopige hechtenis beantwoordt niet aan verwachtingen", *De Juristenkrant*, nr. 118 (23 november 2005), p. 2; D. Vandermeersch, "La détention préventive revisitée. Les modifications aux règles relatives à la détention préventive apportées par la loi du 31 mai 2005", *Journal des Tribunaux*, 2005, p. 477-480; S. Vandromme, "De wet van 31 mei 2005: punctuele wijzigingen m.b.t. de regeling van de rechtspleging, de voorlopige hechtenis en de onwerkzame voorlopige hechtenis", *Rechtskundig Weekblad*, 2005-2006, p. 401-413.

⁵ Zie in dit verband: E. Maes, "Evoluties in punitiviteit: lessen uit de justitiële statistieken", in *Hoe punitief is België?* (reeks Panopticon Libri, nr. 2), I. Aertsen, K. Beyens, T. Daems en E. Maes (ed.), Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2010, p. 52-53.

Op 1 maart 2009: 3.557 beklaagden (Justitie in cijfers 2009, p. 50).

⁶ *Ibid.*, p. 73; zie ook Justitie in cijfers 2009, p. 50 e.v.

⁷ *Ibid.*; FOD Justitie, Justitie in cijfers 2008, Brussel, p. 54.

heeft uiteraard ook belangrijke implicaties gehad voor wat de bezetting van de penitentiaire capaciteit betreft.

In het bijzonder gelet op het feit dat de gevangenis-capaciteit niet in dezelfde mate is aangegroeid als de populatie die er wordt in ondergebracht. Bedroeg de capaciteit in 1996 6.642 plaatsen (tgo. 7.782 gedetineerden op 12 april 1996), dan is deze intussen toegenomen tot 8.529 plaatsen begin 2010 (tgo. – een absoluut hoogtepunt van – 10.519 gedetineerden op 15 juni 2009)⁸: dit betekent dat de capaciteit in de bewuste periode toenam met 28,4% tegenover een aangroei van de gedetineerdenpopulatie met 35,2%. Volgens cijfers van het Directoraat-generaal Penitentiaire inrichtingen werden er in 2008 voor een totale capaciteit van ongeveer 8.400 (8.384) plaatsen bijna 10.000 (9.890,6) gedetineerden geteld (alle categorieën samen). Dit betekent een gemiddelde overbezettingsgraad van 18%.⁹

De overbevolkingsproblematiek komt bovendien het meest schrijnend tot uiting in de zgn. 'arresthuizen'. Analyse van de situatie in de grote arresthuizen zoals Vorst, Antwerpen en Lantin, geeft volgend beeld: in Vorst telde men in 2008 gemiddeld 623,9 gedetineerden voor een capaciteit van 405 plaatsen (overbezetting: 54,1%), in Antwerpen 645,3 gedetineerden voor 439 plaatsen (overbezetting: 47,0%), in Lantin 914 gedetineerden voor 694 plaatsen (overbezetting: 31,7%).¹⁰

Er zijn inrichtingen met een nog hogere overbezettingsgraad. Meestal gaat het hier om kleinere arresthuizen (Ieper: 62,0%; Dinant: 57,3%). Maar daarnaast zijn er ook inrichtingen met een lagere bezettingsgraad (strafhuizen), waarvan er sommige een soort van 'numerus clausus' hanteren, zoals de Centrale Gevangenis te Leuven (-2,1%) en het Penitentiair Schoolcentrum te Hoogstraten (-4,0%).

Het hoeft niet te verwonderen dat overbevolkte gevangenissen in de praktijk heel wat nefaste gevolgen met zich meebrengen op het vlak van de levensomstandigheden in de gevangenissen, zoals: demotivering van penitentiair bewakingspersoneel, veiligheidsproblemen, problemen op het vlak van hygiëne en comfort, gedwongen samenleven van gedetineerden met meerdere personen op één cel, gebrekkige arbeids- en voedselvoorziening, en inkrimping van bijvoorbeeld bestaande mogelijkheden om bezoek te ontvangen.¹¹

Dergelijke vaak als 'mensonterend' omschreven detentiestandigheden zijn strijdig met de basisprincipes die worden vooropgesteld met betrekking tot het detentieregime van verdachten/beklaagden. Al van oudsher werd de stelling ingenomen dat het gevangenisregime van verdachten in beginsel niet strenger mocht zijn dan dat van de veroordeelden.

Artikel 165 van het *Règlement général* van de *maisons de sûreté et d'arrêt* (secundaire gevangenissen) van 6 november 1855 stelde zo bijvoorbeeld al dat "[t]outes les communications et les autres adoucissements compatibles avec le bon ordre et la sécurité de la prison, sont accordés aux prévenus et aux accusés dans les limites du règlement." En in de meer recente Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden (wet 12 januari 2005) wordt eenzelfde principe gehuldigd (zie art. 13, § 2 Basiswet). Vooral het criterium van het vermoeden van onschuld blijkt hier het beginsel tot beperking van detentieschade – een principe dat de gehele Basiswet dooradert – te rechtvaardigen.¹²

Het lijkt in die zin dan toch wel paradoxaal te zijn dat in de praktijk beklaagden, door de band genomen, onder slechtere detentiecondities in de gevangenissen zijn opgesloten dan de veroordeelden.¹³

Het is voornamelijk binnen deze context van chronische overbevolking van de Belgische gevangenissen dat de laatste jaren, na de wet van 1990, heel wat nieuwe denkpistes werden gelanceerd om het gebruik van de voorlopige hechtenis verder aan banden te leggen.

Welke voorstellen/ideeën werden zoal geopperd? Zonder hierbij exhaustief te willen zijn, worden hier kort enkele voorstellen overlopen die tijdens de laatste legislaturen naar voren werden gebracht, en dit vanuit kabinetten van de verschillende opeenvolgende ministers van Justitie.

Denkpistes die op tafel werden gelegd, hebben onder meer betrekking op volgende aspecten:

- de optrekking van de toelaatbaarheidsdrempel voor voorlopige hechtenis, die momenteel één jaar bedraagt, tot bijvoorbeeld drie jaar¹⁴;
- de beperking van de duur van de voorlopige hechtenis, die momenteel aan geen enkele wettelijke maximumtermijn gebonden is¹⁵;

8 S. De Clerck (minister van Justitie), Straf- en strafuitvoeringsbeleid. Overzicht & Ontwikkeling, Brussel, februari 2010, p. 21.

9 DG EPI, Activiteitenverslag 2008, p. 152.

10 DG EPI, Activiteitenverslag 2008, p. 152.

11 Zie voor een nadere uitwerking: K. Beyens, S. Snacken en C. Eliaerts, Barstende muren. Overbevolkte gevangenissen: omvang, oorzaken en mogelijke oplossingen, Antwerpen, Kluwer, 1993, p. 170-181.

12 Zie in dit verband meer uitvoerig: E. Maes, Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. Twee eeuwen Belgisch gevangeniswezen, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 2009, 993 e.v., in het bijzonder p. 996 en p. 1031-1032.

13 Zie ook: D. Van Gerven, "De schande van de voorlopige hechtenis. Een praktijk die botst met de geest van de wet", De Standaard, 24 september 2010.

14 S. Deltenre en E. Maes, "Effectmeting van enkele mogelijke wetswijzigingen op het vlak van de voorlopige hechtenis", Panopticon, 2002, nr. 3, p. 196-211.

- de opstelling van een lijst van misdrijven die wel of die niet meer in aanmerking zouden kunnen komen voor voorlopige hechtenis (een zgn. 'positieve' resp. 'negatieve' misdrijvenlijst)¹⁶;
- de invoering van een bijkomend alternatief voor de voorlopige hechtenis, nl. het elektronisch toezicht.¹⁷

Een globale evaluatie van deze voorstellen leert dat de eventuele (reducerende) impact op de gevangenispopulatie in geval van elektronisch toezicht eerder bescheiden zal zijn: aan de ene kant zal men er wel in slagen een aantal personen uit de gevangenis te halen via elektronisch toezicht, maar aan de andere kant zal één en ander, via een verscherpt en verbeterd toezicht, ook kunnen leiden tot meer herroepingen, met nieuwe (en wellicht langere) opsluitingen tot gevolg.

In bepaalde gevallen zou er toch een meer uitgesproken effect bereikt kunnen worden (cf. voorstellen tot beperking van de duur, optrekking van de toelaatbaarheidsdrempel), maar dan enkel op voorwaarde dat een en ander op zéér radicale wijze wordt geoperationaliseerd. Eén van de cruciale vragen in deze context is dan of het hier gaat om opties die politiek en maatschappelijk wenselijk en haalbaar zijn.

Sommige pistes zijn bovendien ook niet zo eenvoudig juridisch te vertalen. Wanneer het bijvoorbeeld gaat om een beperking van de duur van de voorlopige hechtenis, wordt een abstracte, algemene regel ingesteld die geldt voor een zeer brede variëteit aan concrete gevallen. Hoe dan ook zullen er bepaalde uitzonderingen op de algemene regel(s) moeten worden voorzien – wat trouwens in regelgeving in tal van andere Europese landen is ingeschreven¹⁸ –, met het risico dat uiteindelijk de gepretendeerde uitzondering in de feiten de regel zal worden.

Daarbovenop komt nog dat men ook niet zal kunnen vermijden dat er soms een aantal ongewenste neven-effecten kunnen optreden. Bij wijze van voorbeeld kan hier worden gewezen op het feit dat een beperking van de duur van de voorlopige hechtenis kan leiden tot een tendens tot volledige benutting van de maximum-

duur. In geval van optrekking van de toelaatbaarheidsdrempel voor voorlopige hechtenis bestaat dan weer het risico op een verhoging van de wettelijk voorziene strafmaten, om er op die manier voor te zorgen dat sommige misdrijven toch opnieuw binnen het toepassingsgebied terechtkomen.

In het licht van deze enkele algemene beschouwingen kunnen bij wijze van afsluiting nog twee vragen worden opgeworpen die in het verdere, toekomstige debat met betrekking tot (het gebruik van) de voorlopige hechtenis m.i. mee opgenomen dienen te worden.

Vooreerst rijst de vraag in welke mate nog wel verder wetgevend ingegrepen kan worden om het gebruik van de voorlopige hechtenis te beperken: welke nieuwe wetgevende ingrepen kunnen overwogen worden, zijn ze wenselijk en haalbaar, en in welke mate kunnen ze ook daadwerkelijk effectief zijn?

Een andere vraag is hoe de evolutie van de voorlopige hechtenis concreet begrepen moet worden: is er inderdaad sprake van een 'lichtzinnig' of 'oneigenlijk' gebruik van de voorlopige hechtenis of van een repressievere invulling ervan, zoals nogal eens wordt geopperd, of heeft de evolutie van de voorlopige hechtenis eerder te maken met (andere) externe factoren? Mede geïnspireerd door het parlementaire debat ten tijde van de wetgevende hervorming uit 2005¹⁹, kan zo met betrekking tot dit laatste worden gedacht aan andere mogelijks determinerende factoren, zoals ontwikkelingen van de criminaliteit (in omvang en/of ernst) of evoluties met betrekking tot de ophelderingsgraad van misdrijven, de invloed van de duur van het deskundigenonderzoek in strafzaken op de (duur van de) voorlopige hechtenis, eventuele wijzigingen in het profiel van verdachten (cf. internationale mobiliteit, psychiatrische problematiek, ...), en sociaal-economische en demografische ontwikkelingen (cf. armoedeproblematiek, evolutie van de algemene bevolkingscijfers, migratiestromen, ...), etc.²⁰

Het laatste woord over dit belangwekkende debat is zeker nog niet geschreven ...

15 S. Deltenre en E. Maes, "Overbevolkte gevangenissen op de beklagdenbank. Kan een begrenzing van de duur van de voorlopige hechtenis effectief bijdragen tot een 'ontvolking' van onze gevangenissen?"; Winket - Tijdschrift van de Federatie van Vlaamse Gevangenisdirecteurs, 2002, nr. 1, p. 6-31; S. Deltenre en E. Maes, "Pre-trial Detention and the Overcrowding of Prisons in Belgium. Results from a Simulation Study into the Possible Effects of Limiting the Length of Pre-trial Detention", European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2004, nr. 4, p. 348-370; E. Maes, Ph. Daeninck, S. Deltenre en A. Jonckheere, "Oplossing(en) gezocht om de toepassing van de voorlopige hechtenis terug te dringen", Panopticon, 2007, nr. 2, p. 19-40.

16 A. Jonckheere, S. Deltenre, Ph. Daeninck en E. Maes, "Garantir l'usage exceptionnel de la détention préventive: du seuil de peine à une liste d'infractions comme critère de gravité?", Revue de Droit Pénal et de Criminologie, 2007, nr. 1, p. 50-63; E. Maes, Ph. Daeninck, S. Deltenre en A. Jonckheere, "Oplossing(en) gezocht om de toepassing van de voorlopige hechtenis terug te dringen", Panopticon, 2007, nr. 2, p. 19-40.

17 E. Maes en B. Mine, "La surveillance électronique, alternative plausible à la détention préventive?", Journal des Tribunaux, n° 6406 (129ème année), 30/2010 (2 octobre 2010), p. 517-519; C. De Man, E. Maes (promoter), B. Mine en R. Van Brakel, Toepassingsmogelijkheden van het elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis – Possibilités d'application de la surveillance électronique dans le cadre de la détention préventive, Eindrapport - Rapport final (onderzoeksrapport, nr. 23), Brussel, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, december 2009, 304 p. + bijlagen.

18 A.M. van Kalmthout, M.M. Knapen en C. Morgenstern (eds.), Pre-trial detention in the European Union, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, p. 81-84.

19 Parl. St., Kamer, 2003-2004, nr. 51 1317/005, p. 66-68 (uiteenzetting dhr. Y. Liégeois).

20 Recent werd vanuit de OD Criminologie van het NICC, in opdracht van minister van Justitie S. De Clerck, een (deel)onderzoek opgestart waarin wordt nagegaan welke factoren hebben bijgedragen tot de hoger beschreven evolutie van de gedetineerdenpopulatie beklagden.

De definitieve invrijheidstelling van geïnterneerden... a never ending story?

Sanne Van Vlaenderen & Kristel Beyens *

Wanneer het gaat over de internering vallen binnen de kortste keren straffe woorden als 'de vergeetput van justitie', 'mensonterende situaties' en wordt er steevast gewezen op de decennialange verwaarlozing van deze uiterst kwetsbare groep in onze samenleving en in justitie.¹ Kenmerkend voor de uitvoering van de internering is dat de beslissing tot invrijheidstelling wordt genomen door de Commissies ter Bescherming van de Maatschappij (CBM). Gezien de internering een maatregel is van onbepaalde duur, krijgen deze commissies een cruciale rol toebedeeld. Bovendien geeft de wetgever hen een brede beslissingsruimte, wat betekent dat er heel wat mogelijkheden zijn om een eigen invrijheidstellingbeleid, met lokale gebruiken en gewoonten, uit te bouwen.

Dit artikel focust op de besluitvorming van de CBM's met betrekking tot de invrijheidstelling van de geïnterneerden en maakt hiervoor gebruik van empirische data verzameld bij vier Nederlandstalige CBM's.² De doelstelling van dit artikel is ten eerste een kritische analyse van hun besluitvorming op basis van observaties, interviews en dossieranalyse. Op basis van deze bevindingen en de opgetekende visies uit de praktijk worden de kritieken op en mogelijke implicaties voor de nog te implementeren wetgeving van 2007 voor de toekomstige uitvoeringspraktijk besproken. We starten met een korte historische terugblik op de internering en de invrijheidstelling.

Internering: een korte terugblik

Onder impuls van het nieuw sociaal verweer wordt, in het kader van de Wet tot Bescherming van de Maatschappij, de internering ingevoerd in 1930. Het is een beveiligingsmaatregel van onbepaalde duur die kan opgelegd worden aan delinquenten die niet over een 'normaal' oordeelsvermogen beschikken. Het doel is

de bescherming van de maatschappij en het genezen en resocialiseren van de betrokkene. Naast bepalingen omtrent de inobservatiestelling, de dwangverpleging en de oprichting van een speciale Commissie, wordt eveneens een regeling met betrekking tot de invrijheidstelling van de geïnterneerden uitgewerkt. Zo wordt bepaald dat, wanneer de geïnterneerde zijn geestestoestand zodanig verbeterd is dat hij niet langer een gevaar vormt voor de maatschappij, hij op proef kan vrijgelaten worden, gedurende ten minste een jaar. Wanneer er zich geen problemen stellen gedurende deze periode, wordt overgegaan tot de definitieve invrijheidstelling.³

De wet van 1930 krijgt echter heel wat kritiek. Met de hulp van de Commissie voor de Studie van de Herziening van het Strafrecht en van de Strafrechtspleging wordt in 1960 een wetsontwerp uitgewerkt dat uiteindelijk aanleiding zal geven tot de Wet van 1 juli 1964. Deze wet verstevigt de rechtspositie van de geïnterneerde, ondermeer door het verplicht stellen van de tussenkomst van een advocaat. De wet voorziet eveneens de uitbouw van een observatiecentrum. De invrijheidstelling wordt ten opzichte van 1930 op verschillende niveaus bemoeilijkt. Opvallend daarbij is dat er niet langer voorzien wordt in een beperkte proeftermijn van 1 jaar. Bovendien wordt naast de verbetering van de geestestoestand, een uitgewerkte reclassering als bijkomende voorwaarde gesteld voor invrijheidstelling. De psychiatrische voogdij wordt verder uitgebreid zodat het toezicht op de familiale, beroeps- en sociale situatie eveneens noodzakelijk wordt. Mede om tegemoet te komen aan de verschillende lokale werkwijzen van de Commissies ter Bescherming van de Maatschappij (CBM) wordt een Hoge Commissie tot Bescherming van de Maatschappij opgericht. In die tijd kan enkel de Procureur des Konings beroep instellen om zich te verzetten tegen de vrijlating van een geïnterneerde.⁴

In de jaren negentig volgt een aantal wetswijzigingen, zij het binnen het kader van de bestaande wet. Pas in

* Sanne Van Vlaenderen is master in de criminologie.

Kristel Beyens is hoofddocent aan de Vakgroep criminologie van de Vrije Universiteit Brussel.

1 Voor een recent overzicht van de meest nijpende probleempunten met betrekking tot de internering verwijzen we naar het interview met Henri Heimans, voorzitter van de Commissie ter Bescherming van de Maatschappij te Gent en reeds jarenlang pleitbezorger voor een betere positie van de geïnterneerden, in het tijdschrift *Ad Rem*, 2010, speciale editie, p. 30-35.

2 Hieronder worden de 3 Vlaamse Commissies (Antwerpen, Gent, Leuven) en de tweetalige Commissie van Vorst gerekend.

3 J. Goethals, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. Casselman, P. Cosyns, e.a. (eds.), *Internering, Antwerpen/Apeldoorn, Garant*, 2005 (3), p. 16-17.

4 *Ibid*, p. 28-29.

februari 1998 wordt de advocaat van de geïnterneerde het recht toegekend beroep in te stellen tegen de afwijzing van het verzoek tot invrijheidstelling.⁵ Met de Wet van 5 maart 1998 wordt ondermeer het opschrift van de wet gewijzigd. Deze wordt voortaan 'Wet tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten' genoemd.⁶

Sinds 1964 is er niet bijzonder veel veranderd en een groot deel van de kritieken die reeds in 1930 werden gegeven, geldt vandaag nog. Het beloofde oriëntatiecentrum is er nog steeds niet, de personeelstekorten binnen het therapeutisch kader blijven een feit en de rechtspositie van de geïnterneerde is nog steeds zwak.⁷ Daar waar de idee van medisch-psychiatrische behandeling van de gestoorde delinquent nog als baanbrekend werd beschouwd in 1930, hebben de opeenvolgende ministers van Justitie nooit echt geïnvesteerd in de behandelingsopdracht.⁸ Een voorlopig laatste stap volgt uiteindelijk in 2007, wanneer men overgaat tot de spoedbehandeling van een nieuw wetsontwerp⁹ en een nieuwe interneringswet wordt ingevoerd.¹⁰

Empirisch onderzoek naar de invrijheidstelling van geïnterneerden

Gezien de internering een maatregel van onbepaalde duur is, leven er heel wat veronderstellingen over de reële duur van de internering. Hard cijfermateriaal over de duur en de vrijstellingspraktijk is schaars om niet te zeggen onbestaande. Dit was de aanleiding om zelf empirisch onderzoek te doen bij alle Vlaamse CBM's. Om de validiteit van de conclusies te versterken zijn gegevens verzameld via interviews met commissieleden, observaties van zittingen van de CBM's en een studie van dossiers van geïnterneerden die in 2008 definitief in vrijheid zijn gesteld.¹¹ Het was onze bedoeling om interviews, observaties en dossieranalyses te verrichten bij de drie Vlaamse CBM's, nl. Leuven, Gent

en Antwerpen. Ondanks herhaaldelijk aandringen bleek de commissie van Antwerpen niet bereid tot het toelaten van observaties en dossieranalyse en is daar enkel een interview gebeurd met de commissievoorzitter.¹² Om deze tegenvaller enigszins te compenseren hebben we vervolgens de tweetalige commissie van Vorst in ons onderzoek betrokken, waar we wel medewerking kregen. Dit maakt dat onze gegevens niet generaliseerbaar zijn voor Vlaanderen, laat staan voor België. Toch zijn we van mening dat dit onderzoek een aantal belangrijke mechanismen in kaart brengt met betrekking tot de invrijheidstelling van geïnterneerden, die ons een inzicht geven in de verschillen in de beslissingsprocessen tussen de verschillende CBM's. Bij de beschrijving van de resultaten worden omwille van bescherming van de privacy de namen van de CBM's geanonimiseerd naar A, B, C en D.

De doelstelling van het onderzoek was de analyse van de besluitvormingsprocedure van de CBM's (1) met betrekking tot de invrijheidstelling van de geïnterneerden die zijn opgesloten in de gevangenis en (2) met betrekking tot de definitieve invrijheidstelling van geïnterneerden die vrij gesteld zijn op proef. We bespreken eveneens de mogelijke implicaties van onze bevindingen voor de implementatie van de interneringswet van 2007 en de bevoegdheidsoverheveling van de CBM's naar de strafuitvoeringsrechtbank.

De omvang van de geïnterneerdenpopulatie in België

Tot voor kort beschikten we amper over cijfergegevens over de ganse geïnterneerdenpopulatie in België. In 2004 kwam daar verandering in dankzij de oprichting van een werkgroep 'Forensisch Psychiatrisch Zorgcircuit'.¹³ In haar syntheseverslag vinden we de volgende gegevens terug inzake het aantal geïnterneerden in België op 15 september 2004, die we weergeven in tabel 1.

Op 15 september 2004 waren er in België 3.306 geïnterneerden, waarvan 1.710 Nederlandstaligen. Bij de

5 Wet 10 februari 1998 tot wijziging van de wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers teneinde de advocaat van de geïnterneerde het recht toe te kennen beroep in te stellen tegen de beslissing van de Commissie tot bescherming van de maatschappij die een verzoek om invrijheidstelling afwijst, B.S. 18 maart 1998.

6 Art. 16 Wet 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling en tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers, vervangen door de wet van 1 juli 1964, B.S. 2 april 1998.

7 J. Goethals, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. Casselman, P. Cosyns, e.a. (eds.), *Internerings, Antwerpen/Apel-doorn, Garant, 2005* (3), p.30-31. Zie ook interview met Henri Heimans in Ad Rem, *ibid*.

8 P. Cosyns, P. Van Peteghem, B.C.M. Raes en B.G.C. Sabbe, "De forensische psychiatrie in Vlaanderen op een keerpunt?"; Tijdschrift voor psychiatrie, 2006 Vol.7, p. 511.

9 J. Casselman, "Dertig jaar forensische geestelijke gezondheidszorg in Vlaanderen. Over een trein die stilstond en recent in beweging kwam" in W. Bruggeman, E. De Wree, J. Goethals, P. Ponsaers, P. Van Calster, T. Vander Beken en G. Vermeulen (eds.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon, Antwerpen, Maklu, 2009*, p.338.

10 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

11 Meer informatie over het methodologische opzet van deze studie kan nagelezen worden in S. Van Vlaenderen, *De definitieve invrijheidstelling van geïnterneerden: a never-ending story?, onuitg., masterproef, Vrije Universiteit Brussel, 2009-2010*.

12 We betreuren het dat de CBM van Antwerpen niet haar volledige medewerking heeft verleend, gezien deze CBM heel wat Vlaamse dossiers behandelt.

13 P. Cosyns, C. D'Hont, D. Janssens, E. Maes en R. Verellen, "Geïnterneerden in België. De cijfers", *Panopticon, 2007* Vol.1, p. 46.

vier door ons bestudeerde commissies werd de huidige stand van zaken in maart en april 2010 opgevraagd. Hieruit kunnen we afleiden dat het aantal geïnterneerden is gestegen en dat er in maart-april 2010 ongeveer 1.900 geïnterneerden worden opgevolgd door de drie Vlaamse commissies.¹⁴

Uit tabel 1 kan eveneens afgeleid worden dat in 2004 ongeveer 70% van de Nederlandstalige geïnterneerden vrij waren op proef. Bij de Franstalige CBM's gaat het om 50%. Uit de gegevens van 2010 blijkt dat het aantal Nederlandstalige geïnterneerden dat vrij is op proef eveneens gedaald is. Uit die cijfergegevens blijkt dat 68% van de geïnterneerden onder CBM A vrij is op proef, in CBM B is dat 65%, in CBM C 58% en in CBM D tot slot 49%.

Anno 2010 zitten er 1.089 geïnterneerden in de Belgische gevangenissen. Samen met de definitief veroordeelden en de beklagden vormen zij de derde grootste groep binnen de gevangenisbevolking, die het laatste decennium met een derde is toegenomen. De grootste toename is, verhoudingsgewijs, terug te vinden onder de geïnterneerden (stijging met 84% tussen 1999 en 2010).¹⁵

Cijfers over de onderzoekspopulatie

Slechts twee CBM's gaven toestemming voor een dossierstudie en stelden eveneens hun jaarverslag ter beschikking. Ons onderzoek richtte zich op de geïnterneerden die definitief in vrijheid werden gesteld in 2008. In CBM A betrof het 12 dossiers, in CBM B 52. Om het gewicht van de twee CBM's wat meer in evenwicht te brengen, werd ervoor gekozen een steekproef te trekken uit de 52 dossiers van CBM B, waarbij elke derde naam geselecteerd werd. Bijgevolg bleven er 17 te onderzoeken dossiers over, wat het totaal onderzochte dossiers op 29 dossiers brengt. Hoewel dit slechts een gering aantal is, kon toch heel wat nuttige informatie verzameld worden, waarop in de interviews verder gebouwd kon worden.

In CBM A was het tijdsverloop tussen de definitieve uitspraak tot internering en de eerste verschijning gemiddeld 358 dagen of een jaar. Dit cijfer geeft echter een vertekend beeld, aangezien één geïnterneerde pas na acht jaar voor de eerste maal verscheen voor de commissie. De mediaan schetst bijgevolg een correcter beeld van 107 dagen of 3,5 maanden. In CBM B bedraagt de tijd tot de eerste verschijning gemiddeld 144 dagen. De mediaan wijkt daar niet erg vanaf en bedraagt 135 dagen. Dit komt overeen met 4,5 maanden. In de toekomst zal deze termijn beperkt worden tot 2 maanden. Art. 26 van de nieuwe interneringswet stelt daaromtrent: *"De zaak wordt behandeld op de eerste nuttige zitting van de strafuitvoeringsrechtbank. Deze zitting moet plaatsvinden uiterlijk twee maanden nadat het vonnis of arrest tot internering in kracht van gewijsde is gegaan."*¹⁶ In CBM B volgde de snelste verschijning na 56 dagen. Daarmee is dit het enige dossier waarin de verschijning voldoet aan de termijnen die door de nieuwe wet worden vooropgesteld. In CBM A kwam eveneens slechts één persoon binnen die termijn ter zitting, namelijk na 60 dagen.

Voor de 29 geselecteerde dossiers werd eveneens berekend hoe lang de totale internering heeft geduurd vanaf de definitief geworden uitspraak tot internering. Deze totale interneringsduur bedraagt in CBM A gemiddeld 89 maanden (+7,5 jaar), de mediaan is 67,5 maanden (of +5,5 jaar). Van de personen die in 2008 in vrijheid werden gesteld, had de persoon die het langst geïnterneerd was er 13 jaar opzitten onder het interneringsstatuut. In deze commissie gaat minimaal vijf jaar internering vooraf aan een definitieve invrijheidstelling. Dit is te verklaren vanuit de duur van de vrijheid op proef (VOP) die in CBM A, zonder verlengingen, standaard vijf jaar bedraagt.

De totale interneringsduur in CBM B bedraagt gemiddeld 126 maanden (10,5 jaar), de mediaan is 55 maanden (of +4,5 jaar). De persoon, van deze 17, die er de langste internering heeft opzitten, was meer dan 25 jaar geïnterneerd. De kortste internering duurde iets meer dan 3 jaar. Ook hier kan dit cijfer begrepen wor-

Tabel 1. Aantal geïnterneerden in België op 15 september 2004¹⁷

	Franstalig		Nederlandstalig		België
	N	%	N	%	
geïnterneerden niet vrij op proef	800	50,1	507	29,6	1.307
geïnterneerden vrij op proef	796	49,9	1.203	70,4	1.999
totaal	1.596	100	1.710	100	3.306

¹⁴ Deze cijfers zijn exclusief de CBM van Vorst, aangezien er geen concrete cijfers over het aantal Nederlandstalige geïnterneerden beschikbaar zijn.

¹⁵ Justitie in cijfers 2010, FOD Justitie, Vast Bureau Statistiek en Werklastmeting, 2010, p. 55 (<http://www.just.fgov.be>).

¹⁶ Art. 26 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

¹⁷ P. Cosyns (voorzitter), Werkgroep Forensisch Psychiatrisch Zorgcircuit. Syntheseverlag mei 2005, Brussel, Ministerie van Justitie, 2005, p. 5.

den vanuit de duur van de VOP die in CBM B standaard 3 jaar bedraagt.

Er moet rekening mee gehouden worden dat dit niet de duur van de internering in de gevangenis betreft, maar de totale interneringsduur, waarbij zowel de tijd in de gevangenis als de tijd onder VOP gerekend wordt.

Vrijheid op proef (VOP)

Overeenkomstig art. 18 van de Wet tot Bescherming van de Maatschappij kan de CBM een geïnterneerde vrij stellen op proef wanneer voldaan is aan twee voorwaarden: de geestestoestand moet voldoende verbeterd zijn en er moet een uitgewerkte reclassering zijn.¹⁸ Art. 20 voegt daar aan toe dat de geïnterneerde zal onderworpen worden aan een sociaal-geneeskundige voogdij en dat in de beslissing bepaald wordt hoe lang en op welke wijze deze voogdij zal worden uitgeoefend.¹⁹ De interviews geven interessante informatie over de praktijk van deze wetsbepalingen.

Verbetering geestestoestand

De geïnterviewde commissieleden betwijfelen of iemands geestestoestand bij de toekenning van zijn vrijheid op proef voldoende kan verbeterd zijn, gezien de betrokkene zich in de periode voorafgaand aan een VOP doorgaans immers in de gevangenis bevindt, waar amper een behandeling wordt voorzien. Deze voorwaarde dat de geestestoestand voldoende verbeterd is, wordt echter standaard opgenomen in de motivering van de beslissingen, om tegemoet te komen aan de eisen van de wetgever.

“Dat is letterlijk overgenomen uit de terminologie van de wet. Natuurlijk is de toestand niet voldoende verbeterd op het moment dat wij beslissen iemand over te brengen naar een kliniek of een therapeutische behandeling opstarten. Dat is een stijlformule geworden om te ontsnappen aan die bepaling van de wet.” (Voorzitter CBM B)

Dit kan hoe dan ook als tegenstrijdig ervaren worden. Wanneer iemands geestestoestand reeds voldoende verbeterd is enkel door middel van een opsluiting in de gevangenis, dan wordt een verdere behandeling en begeleiding immers overbodig en zou de internering sowieso stopgezet kunnen worden.

Reclassering en opnamemogelijkheden

Aangaande de uitgewerkte reclassering kan er ge-

opteerd worden voor een ambulante reclassering, of, in bepaalde gevallen, voor een residentiële opname. Voor een residentiële opname²⁰ kunnen geïnterneerden slechts op een beperkt aantal plaatsen terecht. Momenteel zijn er drie forensische eenheden met een verhoogde veiligheidsgraad, met name in Rekem, Zelzate en Bierbeek. In 2004 bevonden zich 114 geïnterneerden met een hogere gevaarlijkheidsgraad in deze drie forensische eenheden. Daarnaast kunnen de geïnterneerden ook opgenomen worden in Algemeen Psychiatrische Ziekenhuizen en Psychiatrische Centra. De plaatsen in deze ziekenhuizen zijn echter gering en tot op heden is er geen opnameplicht. Op 1 januari 2004 was er in Vlaanderen plaats voor 352 geïnterneerden in Algemeen Psychiatrische Ziekenhuizen en Psychiatrische Verzorgingstehuizen. Volgens dezelfde cijfers, kwam 29,3% van de Vlaamse geïnterneerden die vrijgelaten werden op proef terecht in de reguliere psychiatrische instellingen.²¹ Of een geïnterneerde terecht kan in het regulier psychiatrisch zorgcircuit is ondermeer afhankelijk van zijn gevaarlijkheidsgraad. Wanneer deze overeenstemt met de doorsnee psychiatrische patiënt, vergroot dit de opnamekansen.²² In de praktijk gebeurt het niet zelden dat de CBM een principiële VOP toekent, waarbij een concrete reclassering is voorzien, maar dat er dient gewacht te worden op een vrije plaats binnen de psychiatrische afdeling waar betrokkene terecht kan. De wachtlijsten zijn echter lang zodat het nog maanden of jaren kan duren vooraleer iemand effectief zijn behandeling kan starten.

Waarom er al dan niet geopteerd wordt voor een residentiële opvang hangt af van een aantal factoren. In één commissie maakt men gewag van een zeer tegenstrijdige trend.

“Soms kiest men ambulant omdat het niet anders kan, zoals – dat is een tendens die je meer en meer ziet – een soort ambulante reclassering omdat men geen enkele andere uitweg heeft.” (Psychiater CBM B)

In de praktijk betekent dit dat geïnterneerden voor wie een residentiële behandeling aanvankelijk noodzakelijk werd geacht, toch ambulant vrij kunnen gaan op proef als gevolg van weigering en/of plaatsgebrek in de psychiatrische voorzieningen. Uiteraard is het zo dat de beslissing tot ambulante of residentiële reclassering niet definitief is en op elk ogenblik van de internering kan aangepast worden.

Voor niet-opgesloten geïnterneerden die vrij verschij-

18 Art. 18 Wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, B.S. 17 juli 1964.

19 Art. 20 Wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, B.S. 17 juli 1964.

20 De psychiatrische annexen en Instellingen tot Bescherming van de Maatschappij worden hier niet meegerekend, aangezien de geïnterneerden die zich hier bevinden niet vrij op proef zijn.

21 P. Cosyns (voorzitter), Werkgroep Forensisch Psychiatrisch Zorgcircuit. Syntheseverlag mei 2005, Brussel, Ministerie van Justitie, 2005, p. 7.

22 P. Cosyns, S. Koeck en R. Verellen, “De justitiabele met een psychische stoornis in Vlaanderen”, Tijdschrift voor Psychiatrie, 2008 Vol.1, p. 65.

nen voor de commissie is de kans reëel dat zij onmiddellijk een VOP toegekend krijgen. Zij werden reeds in het kader van de voorlopige hechtenis vrijgelaten onder voorwaarden en werden na de uitspraak tot internering niet opgesloten in de gevangenis. Wanneer er zich tijdens deze periode van vrijheid geen problemen voordeden is de commissie geneigd de situatie te bestendigen.

De geïnterviewde commissieleden zijn het erover eens dat er hoe dan ook altijd geïnterneerden zijn die noodzakelijkerwijs hun traject residentieel starten. Ondermeer het ziekte-inzicht en de therapietrouw spelen hierin een belangrijke rol. Niettegenstaande is er een gebrek aan expertise. Bij het al dan niet toelaten van een geïnterneerde in een psychiatrische instelling, speelt het verslag op basis waarvan iemand geïnterneerd werd een belangrijke rol. Al te vaak wordt dan reeds een stempel gedrukt op de betrokkene. Wanneer iemand de kwalificatie 'high risk' krijgt, is nagenoeg geen enkele psychiatrische instelling bereid die persoon op te nemen. Tot op heden zijn er voor dergelijke patiënten geen voorzieningen. Een kritiek die vaak gehoord wordt, is dat als men iemand tot een internering veroordeelt, men daarna ook de verantwoordelijkheid moet opnemen om die persoon echt te behandelen. Zo niet, gaat het louter om bestraffing. En het is net dát, wat de interneringsmaatregel niet zou mogen zijn.

Hoewel reeds in 1999 beslist werd tot de onmiddellijke oprichting van het Penitentiair Onderzoeks- en Klinisch Observatiecentrum (POKO), is dit er tot op heden nog steeds niet.²³ Dat dergelijk centrum wel degelijk kan bijdragen tot een meer adequate diagnostiek bewijst de doorlichting van het Pieter Baan Centrum in Nederland.²⁴

Duur van de proefperiode

Los van het feit onder welke vorm, residentieel of ambulantly, iemand op proef wordt vrijgesteld, dient er een bepaalde proefperiode opgelegd te worden. In de wet vinden we geen bepalingen over de duur van die proefperiode. Al snel werd duidelijk dat elke CBM bijgevolg een eigen proefduur voorziet, al dan niet om weloverwogen redenen. In drie van de vier CBM's wordt zonder onderscheid steeds dezelfde proefperiode opgelegd, ongeacht de gepleegde feiten. CBM A hanteert een proefperiode van vijf jaar, CBM B acht drie jaar gepast. CBM C legde tot voor kort een periode van 'drie jaar verlengbaar' op, maar aangezien dit niet werkbaar meer was, wordt nu geen duur meer vastgelegd. De voorzitter kon immers niet garanderen dat elke geïnterneerde binnen de opgelegde termijn op-

nieuw zou verschijnen voor de commissie. Als gevolg hiervan zou elke geïnterneerde wiens VOP niet tijdig verlengd wordt, vrijgesteld moeten worden. De vierde onderzochte CBM differentieert tussen twee grote groepen. Enerzijds wordt drie jaar voorzien voor, wat zij zelf noemen, de 'gewone' delinquenten, anderzijds wordt vijf jaar opgelegd voor seksuele delinquenten en plegers van een levensdelict. In de interviews konden de respondenten geen duidelijke motivatie geven voor deze verschillen in termijnen, die volgens hen zo 'gegroeid' zijn. Het opmerkelijke bij deze laatste commissie is dat een residentiële opname in een psychiatrische kliniek doorgaans van onbepaalde duur is. De proeftermijn van 3 of 5 jaar begint, met andere woorden, pas te lopen nadat de persoon in kwestie ontslagen is uit de kliniek en ambulantly zijn reclassering voortzet. Enkel de periode waarin een geïnterneerde ambulantly vrij is op proef wordt er in rekening genomen. Deze manier van werken staat in schril contrast met de werkwijze in de andere CBM's waar de proeftermijn reeds begint te lopen vanaf de eerste opnamedag. De aanpak van CBM D leidt de facto dus tot een veel langere periode van justitiële controle dan bij de andere commissies.

Een mogelijke verklaring die voor de lengte van de proeftermijn wordt aangehaald, is de minimale duur die vanuit de psychiatrische setting noodzakelijk geacht wordt om alle fasen in een behandeling te doorlopen. Volgens de respondenten wordt vanuit de psychiatrie doorgaans een behandelingsduur van 2 jaar voorzien. Wanneer de CBM de situatie ook wil evalueren nadat de geïnterneerde ambulantly is vrijgesteld, zal de totale proefduur oplopen tot 3 jaar of langer. Overigens wordt door de voorzitter van CBM B benadrukt dat de invrijheidsstelling op proef hoe dan ook een vorm van invrijheidstelling is.

De invulling van de proefperiode verschilt niet zo sterk van CBM tot CBM. Elke commissie legt standaard een aantal voorwaarden op waaraan de geïnterneerde zich dient te houden. Deze voorwaarden kunnen in drie grote groepen verdeeld worden. Vooreerst gaat het om *therapeutische* voorwaarden die vanzelfsprekend betrekking hebben op het volgen van een therapie, al dan niet ambulantly. Het stopzetten van een behandeling kan aanleiding geven tot de wederopname van de geïnterneerde in de gevangenis. Ten tweede is er sprake van *politievoorwaarden* waaronder ondermeer de slachtoffergerichte voorwaarden gerekend kunnen worden, zoals bv. contact- en/of regioverbod. Tot slot zijn er de *controlevoorwaarden*, maar niet politieke voorwaarden, zoals de opvolging door de justitieassistent. Algemeen kan gesteld worden dat het gaat om standaardvoorwaarden, die allerminst geïndividualiseerd

23 J. Casselman, "Dertig jaar forensische geestelijke gezondheidszorg in Vlaanderen. Over een trein die stilstond en recent in beweging kwam" in W. Bruggeman, E. DE Wree, J. Goethals, P. Ponsaers, P. Van Calster, T. Vander Beken en G. Vermeulen (eds.), Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon, Antwerpen, Maklu, 2009, p. 338.

24 X., Pieter Baan Centrum Inspectierapport Doorlichting, Den Haag, Ministerie van Justitie, Inspectie voor de Sanctietoepassing, 2008.

zijn. Andere veel gehanteerde voorwaarden zijn het niet van verblijfplaats veranderen zonder voorafgaande toestemming van de commissie, van algemeen goed gedrag zijn, het land niet verlaten zonder toestemming van de commissie, enz. Uit onze observaties blijkt eveneens dat aan personen, die vragende partij zijn voor een VOP, niet wordt toegelicht waarom bepaalde voorwaarden zullen worden opgelegd, indien er een toekenning volgt. Dit in tegenstelling tot het verzoek van Bouverne De Bie e.a. om de opgelegde voorwaarden voldoende te motiveren.²⁵

Ongeacht de proeftermijn die bij een eerste toekenning wordt opgelegd, kan de totale interneringsduur variëren ten gevolge van wederopnames, verlengingen en het voortijdig afronden van de maatregel.

Het overtreden van de voorwaarden, evenals het plegen van nieuwe feiten, kan aanleiding geven tot een wederopname door de procureur. Een wederopname is hier, volgens de wet, op zijn plaats omdat het overtreden van de voorwaarden een gevaar voor de maatschappij inhoudt. In dergelijk geval dient de maatschappij én de geïnterneerde beschermd te worden, door middel van een (her)opsluiting in de psychiatrische annex van een gevangenis.²⁶

Uit de dossierstudie kunnen we afleiden dat er grote verschillen bestaan tussen de CBM's aangaande het gevolg dat ze geven aan een wederopname. Zowel CBM A als CBM B streven ernaar de geïnterneerde op de eerstvolgende zitting te laten verschijnen. Het is immers zo dat bij de overtreding van de politionele voorwaarden de wederopname gevraagd wordt door de procureur, maar dat de commissie zich niet bij die beslissing hoeft aan te sluiten. De situatie moet met andere woorden herbekeken en geëvalueerd worden door de voltallige commissie. Zij maakt op dat moment de afweging tussen de bescherming van de maatschappij enerzijds en het bieden van een nieuwe kans aan de geïnterneerde anderzijds. Wanneer men tot de conclusie komt dat de wederopname weliswaar gegrond was, maar dat de reclassering voor het overige goed verloopt, kan men iemand terug vrijstellen op proef. Het is op dat moment dat er zich een groot verschil aftekent tussen de CBM's. In CBM A herneemt men de reeds lopende proefperiode. Daarentegen opteren CBM B en D voor het hernieuwen van de proefperiode. De teller wordt als het ware terug op nul gezet.

In de praktijk leidt dit verschil in aanpak tot enorme ongelijkheden in de totale interneringsduur. In CBM C

was tot voor kort de situatie nog schrijnender. Onder voorzitterschap van de vorige magistraat werden geïnterneerden na een wederopname niet per definitie opgeroepen om te verschijnen voor de commissie, maar moesten ze zelf verzoeken om een nieuwe VOP. Indien de geïnterneerden niet op eigen initiatief wensden te verschijnen, kwamen zij niet ter zitting en bleven ze dus sowieso opgesloten in de gevangenis.

Nog belangrijker dan het aantal wederopnames is echter het moment waarop die wederopname gebeurt. Ter illustratie van de grote verschillen die er bestaan tussen de commissies geven we twee uittreksels uit het interneringstraject van twee geïnterneerden.²⁷

Geïnterneerde 1

CBM A	
10/03/2003	VOP 5 JAAR AMBULANT
27/09/2004	WEDEROPNAME
04/10/2004	UITSTEL
06/12/2004	VOP AMBULANT
27/10/2005	WEDEROPNAME
07/11/2005	VOP AMBULANT
11/02/2008	EINDE VOOGDIJ

Op 10 maart 2003 verschijnt geïnterneerde 1 voor de commissie en wordt hem een vrijheid op proef toegekend voor een duur van vijf jaar. Anderhalf jaar later wordt de man heropgesloten en dient hij opnieuw te verschijnen voor de commissie. Deze beslist op 6 december 2004 dat betrokkene, na een verblijf in de gevangenis van drie maanden, zijn vrijheid op proef kan verder zetten. De vooropgestelde duur van vijf jaar wordt hernomen, waardoor de geïnterneerde uiteindelijk in februari 2008, na vijf jaar VOP, definitief vrijkomt, hoewel hij tweemaal tijdelijk heropgesloten werd in de gevangenis.

Geïnterneerde 2

CBM B	
11/10/1993	VOP 3 JAAR RESIDENTIEEL
09/04/1996	WEDEROPNAME (NIEUWE FEITEN)
06/05/1996	VOP 3 JAAR RESIDENTIEEL
17/06/1998	WEDEROPNAME
26/08/1998	VOP 3 JAAR AMBULANT
25/04/2001	WEDEROPNAME
28/05/2001	VOP 3 JAAR RESIDENTIEEL

Op 11 oktober 1993 verschijnt geïnterneerde 2 voor de CBM B en wordt hem een vrijheid op proef toegekend voor een duur van drie jaar. Twee en een half jaar later,

25 M. Bouverne-De Bie, A. Clayes en R. Roose, "Criteria voor de opbouw van een V.I.-dossier, of aandachtspunten voor een reflexieve praktijkontwikkeling" in M. Bouverne-De Bie en J. Goethals (eds.), Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding, Gent, Academia Press, 2000, p. 218.

26 Art. 20 Wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, B.S. 17 juli 1964.

27 Er moet op gewezen worden dat niet alle beslissingen uit het volledige interneringstraject van beide dossiers worden weergegeven. Het traject van geïnterneerde 2 duurde immers in totaal 16 jaar. Meer bepaald de toekenning en weigering van weekendverloven, het uitstel van beslissingen en eerder verkregen VOP's worden niet weergegeven.

op 9 april 1996, wordt de man heropgesloten en dient hij opnieuw te verschijnen voor de commissie voor nieuwe feiten. In tegenstelling tot CBM A, heeft men in CBM B de gewoonte de teller weer op nul te zetten na elke wederopname en wordt hem opnieuw een VOP van drie jaar opgelegd, zes maanden voor zijn mogelijke definitieve in vrijheidstelling. Daar waar de oorspronkelijke termijn zou eindigen op 11 oktober 1996 is dit, als gevolg van drie wederopnames, verschoven naar 28 mei 2004, bijna acht jaar later. Opvallend is dat de man telkens na één à twee maanden opnieuw wordt vrijgesteld op proef. In die zin kan een tegenstrijdigheid vastgesteld worden. Enerzijds ziet men deze man niet als sociaal gevaarlijk en volgt er zeer snel een nieuwe VOP, anderzijds acht men het toch noodzakelijk de proefperiode sowieso opnieuw op te starten voor drie jaar, in plaats van de vorige proeftermijn te hernemen en zich daarna te buigen over een eventuele verlenging van kortere duur. In CBM A, die een langere proeftermijn voorziet, zou het initieel voorziene einde van de VOP gelden, ook al vonden er twee wederopnames plaats. Niets belet CBM B echter om de proeftermijn vroegtijdig af te sluiten. Wanneer een proeftermijn opnieuw start voor drie jaar, kan een geïnterneerde toch reeds na enkele maanden zelf de definitieve invrijheidstelling vragen. In praktijk wordt hieraan echter zelden tegemoet gekomen.

Wanneer een geïnterneerde er dan toch in slaagt zijn proefperiode af te ronden, kan de commissie nog steeds beslissen tot een verlenging. Ondermeer de justitieassistent, de psychiater en de procureur kunnen hierin advies verlenen. In CBM A werden in vijf van de twaalf dossiers een of meerdere verlengingen opgelegd. Slechts één keer werd gekozen voor een duur van zes maanden; elf keer werd één jaar vastgelegd en driemaal vond men een verlenging van twee jaar noodzakelijk. In twee gevallen ging het om seksuele delinquenten. In CBM B werden in 9 van de 17 geanalyseerde dossiers een of meerdere verlengingen opgelegd. Ook in deze CBM wordt doorgaans geopteerd voor een voortzetting van een jaar.

Definitieve invrijheidstelling

Opvallend is dat de wet van 1964 geen aparte criteria voorziet op basis waarvan men iemand definitief vrij kan stellen. De twee criteria voor de VOP, namelijk de verbetering van de geestestoestand en een uitgewerkte reclassering, zijn hier eveneens van toepassing.²⁸ In de praktijk komt de beslissing tot definitieve invrijheidstelling tot stand op basis van een interactie tussen verschillende factoren, hetzij expliciet, hetzij impliciet. Het is onmogelijk om één aspect aan te duiden als de doorslaggevende factor om iemand definitief vrij te stellen.

Verbetering geestestoestand

Aangezien men, in theorie althans, slechts iemand vrij kan stellen op proef wanneer zijn geestestoestand voldoende verbeterd is, kan men zich de vraag stellen 'hoeveel beter' iemand nog moet worden om ook definitief vrij te kunnen gaan. Welke gradatie wordt daarin toegekend? In ons onderzoek konden we vaststellen dat deze voorwaarde bij de VOP amper in rekening wordt genomen, aangezien het twijfelachtig is dat iemands geestestoestand voldoende verbetert tijdens de detentie. De reclassering speelt bij de toekenning van de VOP dan ook een veel grotere rol. Voor de definitieve invrijheidstelling lijkt de verbetering van de geestestoestand wel in aanmerking genomen te worden, al blijft een juiste inschatting van de geestestoestand niet vanzelfsprekend.

"Psychiatrie is heel rekbaar. Psychiatrische stoornissen zijn eigenlijk uitvergrottingen van allerlei menselijke problemen. Er is een grote grijze zone waar heel wat mensen in thuis horen."
(Psychiater CBM B)

Er wordt op gewezen dat iemand die tijdens het plegen van de feiten psychotisch was, relatief snel bijgestuurd kan worden door medicatie. Daarna zal getracht worden om de betrokkene zelfinzicht bij te brengen en hem te leren omgaan met de problematiek. De behandeling is er in die zin op gericht dat iemand de symptomen leert kennen en er in de toekomst beter kan op inspelen, evenals de reflex om hulp te vragen wanneer betrokkene het zelf nodig acht. Daarom worden de therapietrouw en het zelfinzicht van cruciaal belang geacht. Dat zijn ook factoren waaraan gewerkt kan worden. Het is binnen die context dat de verbetering van de geestestoestand wél van belang wordt geacht bij de toekenning van de definitieve invrijheidstelling.

Reclassering

Aangaande de reclassering is het zo dat geïnterneerden die definitief in vrijheid worden gesteld doorgaans reeds voorbij het stadium van residentiële opname zijn. Uit de interviews en de observaties blijkt dat de leden van de CBM's zeker willen zijn over de 'stabiliteit' van de toestand van de geïnterneerde. Daarom wil men geïnterneerden die uit een residentiële behandeling komen toch nog blijven volgen, terwijl zij hun eerste stappen in de ambulante reclassering zetten.

Sociale gevaarlijkheid en ernst van de feiten

"Iemand die paranoïde is, is weinig therapiegevoelig. Als die zich gepest en gevolgd voelt, kan hij zelf overgaan tot achtervolgingsgedrag, dat zich dan tegen diegene die hem – zogezegd – achtervolgt gaat keren. Dat kan heel veel sociale over-

²⁸ Art. 18 Wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen de abnormalen en, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, B.S. 17 juli 1964.

last geven. De sociale overlast die sommige mensen kunnen geven, kan een heel belangrijke factor zijn in de beslissing om iemand in het statuut [van geïnterneerde] te houden.

(Psychiater CBM A)

Hoewel een interneringsmaatregel strikt genomen geen straf is stellen we vast dat er bij de definitieve invrijheidstelling toch rekening wordt gehouden met de ernst van de gepleegde feiten. Dit in tegenstelling tot de duur van de VOP die in drie van de vier commissies niet samenhangt met de feiten.

"De zwaarte van de feiten speelt mee in het uiteindelijke beslissingsproces. Naar iemand die een moord gepleegd heeft, wordt veel meer met een vergrootglas gekeken dan naar iemand die maar lichte feiten pleegde." (Psychiater CBM B)

Uit de dossierstudie blijkt dat plegers van lichte vermogensdelicten evengoed tien jaar of langer onder het interneringsstatuut *gehouden worden*, omdat het recidiverisico bij deze groep hoger wordt ingeschat.

Last van de maatregel

"Hebt u nu last van de maatregel?" Deze vraag wordt doorgaans gesteld wanneer de geïnterneerde zijn definitieve invrijheidstelling vraagt, wanneer hij reeds vrij is op proef. Hoewel niet alle respondenten het eens zijn over het gewicht dat aan deze vraag mag toegekend worden, kunnen we ons niet onttrekken aan de indruk dat de CBM's, uit veiligheidsoverwegingen, sneller geneigd zullen zijn een VOP te verlengen als de betrokkene aangeeft dat hij er eigenlijk niet veel last van heeft.

"Ik denk dat wij nogal eens verwachten dat ze daar op antwoorden: 'nee, niet echt'. En dan heb je nog een kans temeer om als commissie tegen iemand te zeggen: 'Het is niet leuk, en we begrijpen dat ook, maar eigenlijk heb je er niet echt zoveel last van. Zou het dan toch niet de moeite waard zijn om nog even door te zetten?' En dan komen we bij wat dus de echte bedoeling is. Dat is dat iemand aanvaardt dat dit misschien wel de beste oplossing is. Want als iemand er zelf achter staat, is het ook veel nuttiger. Of het nu gaat over medicatie of over elke week of maand naar de psychiater gaan." (Advocaat CBM A)

Vrijwillige verderzetting voorwaarden

Er kan een verschil waargenomen worden in perceptie wat betreft de vrijwillige verderzetting van ondermeer de behandeling, na het stopzetten van de maatregel. In de ene commissie vindt men het belangrijk dat de geïnterneerde zelf inziet dat een behandeling noodzakelijk is. De geïnterneerde wordt er beter van en vanuit die context wordt een vrijwillige verderzetting zoveel

mogelijk aangemoedigd. Echter niet iedereen is het hier mee eens.

"Op de zitting verschijnt een man die reeds vijf jaar vrij is op proef. Alles loopt naar behoren, maar de man wil verlost worden van zijn stempel als 'geïnterneerde'. Hij wil verder een normaal leven opbouwen, waarin hij op reis kan gaan enz. Er kunnen geen contra-indicaties waargenomen worden en de man bevestigt dat hij bereid is zijn behandeling voort te zetten, ook na het beëindigen van de maatregel. De procureur adviseert negatief, aangezien zij een tegenstrijdigheid ziet tussen enerzijds het voortzetten van de behandeling en anderzijds het stopzetten van de maatregel. Dat betrokkene een verdere begeleiding noodzakelijk acht, wil volgens haar zeggen dat zijn geestestoestand niet voldoende verbeterd is." (Observatienota's zitting CBM C)

Deze casus toont aan hoe gelijke elementen totaal verschillend beoordeeld kunnen worden en hoe deze brede discretionaire bevoegdheid tot uiteenlopende resultaten kan leiden. Ieder heeft, vanuit zijn specifieke rol, een eigen mening.

Verslag van psychiater en justitieassistent

Uit de dossieranalyse blijkt dat een positief verslag van de psychiater en/of justitieassistent niet garant staat voor een beslissing tot een definitieve invrijheidstelling. Daar waar de psychiater nu helemaal niet erkend wordt door de huidige wet, voorziet de nieuwe interneringswet dat het psychiatrisch deskundigenonderzoek moet uitgevoerd worden door een deskundige die vooraf erkend is door de minister van Volksgezondheid.²⁹ CD&V senator Van Hoof klaagt aan dat er voor de psychiatrische verslagen momenteel onvoldoende kwaliteitsgaranties zijn en dat er een gebrek is aan uniformiteit, zowel vormelijk als inhoudelijk. Met haar wetsvoorstel van 4 mei 2010 bepleit Van Hoof dan ook dat er niet langer gewacht zou worden met de invoering van art. 5 van de interneringswet van 2007, die vandaag nog steeds niet in uitvoering is.³⁰

De verslagen van de justitieassistent zijn doorgaans iets omvangrijker dan de psychiatrische verslagen. Er wordt gestart met de weergave van de bronnen van de bekomen inlichtingen. Vervolgens wordt relevante informatie betreffende de huidige situatie van de geïnterneerde verstrekt en wordt een analyse gegeven van de uitvoering van de maatregel en de opgelegde voorwaarden. Tot slot worden de doelstellingen en toekomstperspectieven binnen de begeleiding geëvalueerd.

²⁹ Art. 5 § 2 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

³⁰ Voorstel van wet tot wijziging van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten en de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, met betrekking tot het psychiatrisch deskundigenonderzoek en tot verbetering van het statuut van de gerechtspsychiaters, Parl.St. Senaat 2010, nr. 4-1783/1.

Motivering van de beslissing

Uit de dossieranalyse blijkt dat de beslissingen tot definitieve invrijheidstelling of verlenging van de maatregel minimaal of niet gemotiveerd worden. Redenen die worden aangehaald om de voogdij te verlengen, zijn ondermeer 'ter ondersteuning' en 'ter controle'. Er wordt een opsomming gemaakt van de overwegingen die geleid hebben tot een al dan niet verlenging van de maatregel. Deze zijn doorgaans beperkt tot de twee wettelijk voorziene vereisten, nl. de verbetering van de geestestoestand en een uitgewerkte reclassering. Een belangrijke reden waarom de beslissingen niet uitgebreider gemotiveerd worden, is dat de voorzitter de enige eindverantwoordelijke hiervoor is. Wegens tijdsgebrek kan er niet op de vraag naar een betere motivering ingegaan worden. Tot op heden is het immers zo dat de magistraten – maar evenzeer de psychiaters en advocaten – die zetelen in de commissie, doorgaans naast deze functie een full-time job uitoefenen. Zij nemen de CBM er als het ware 'bij'. Naast deze praktische reden van het tijdsgebrek, wijzen de respondenten erop dat geïnterneerden slechts zelden in beroep gaan tegen de beslissing van de CBM, wat de druk om te motiveren niet bepaald verhoogt.

Vooruitblik naar de toekomst

Met de goedkeuring van de Wet van 21 april 2007 zou er verandering moeten komen in de huidige situatie. Hoewel nog niet geïmplementeerd, is deze wet reeds gecontesteerd, zoals ook blijkt uit ons onderzoek, waar we onze respondenten eveneens bevroegen naar hun visie op de wet van 2007.

Definiëring van de begrippen

Onder de nieuwe wetgeving worden de CBM's overgeheveld naar de strafuitvoeringsrechtbanken (SURB).³¹ De bevraagde magistraten zijn het erover eens dat de term 'strafuitvoerings- en interneringsrechtbank', waarbij een aparte interneringskamer wordt opgericht, meer aangewezen zou zijn. Het is immers niet vanzelfsprekend dat de SURB, die zich toelegt op de strafuitvoering van toerekeningsvatbare delinquenten, in de toekomst ook de beslissingsmacht krijgt over ontoerekeningsvatbare delinquenten die onderworpen zijn aan een maatregel.³² Ook Cosyns e.a. benadrukken dat de Belgische psychiaters zich verzetten tegen de

internering als strafuitvoeringsmodaliteit.³³ Behandeling wordt immers niet beschouwd als een strafmodaliteit die door de rechter wordt opgelegd, maar moet voldoen aan de beginselen die eigen zijn aan de gezondheidszorg.

De wet van 2007, die veel uitgebreider is dan de huidige, besteedt ondermeer aandacht aan het definiëren van begrippen en het invoeren van een aantal standaardprocedures en termijnen. Art. 2 definieert de internering als volgt:

*"De internering van personen met een geestesstoornis is een veiligheidsmaatregel die tegelijkertijd ertoe strekt de maatschappij te beschermen en ervoor te zorgen dat aan de geïnterneerde de zorgen worden verstrekt die zijn toestand vereist met het oog op zijn reïntegratie in de maatschappij."*³⁴

Deze duidelijke omschrijving is een positieve evolutie. Belangrijk hierbij is dat het aspect van hulpverlening expliciet wordt opgenomen.³⁵ Niettemin vertrekt de wet heel erg vanuit een risicoperspectief, waarbij de veiligheid van de samenleving primeert. Dit wordt ondermeer duidelijk door de uitgebreide beschrijving van de mogelijkheden tot herroeping, schorsing en herziening van de vrijheid op proef. Aangaande de behandeling zijn geen minimumeisen opgenomen in de wet en bovendien is het niet duidelijk of, en op welke wijze, er tegemoet zal gekomen worden aan een hoogstaande behandeling. Goethals en Robert wijzen er in deze terecht op dat die garanties eerder afhankelijk zijn van politieke wil dan van een wettelijke verankering, zoals ook de wet van 1964 reeds bewees.³⁶ Van belang is dat ook onder de nieuwe wetgeving de internering een strafvervangende veiligheidsmaatregel van onbepaalde duur blijft. Opties waarbij de internering een strafaanvullende maatregel zou worden, zoals reeds het geval is in Nederland en Frankrijk, werden immers op verzet onthaald.³⁷

Op aanbeveling van de Commissie Delva wordt het begrip 'gevaar voor de maatschappij' ingevoerd. De Commissie wijst erop dat 'gevaar' in een ruimere context moet bekeken worden dan louter het risico op recidive. Juister is het 'risico op herval', wat ondermeer de terugval in de aanvankelijke geestesstoornis omvat, evenals een herval in delinquentie die in verband staat met de geestesstoornis.³⁸

31 Wet 17 mei 2006 houdende oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken, B.S. 15 juni 2006.

32 J. Goethals en L. Robert, "Een nieuwe interneringswet", *Fatik*, 2007 nr.114, p. 8.

33 P. Cosyns, S. Koeck en R. Verellen, "De justitiabele met een psychische stoornis in Vlaanderen", *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 2008 Vol.1, p. 64.

34 Art. 2 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

35 J. Casselman, "Dertig jaar forensische geestelijke gezondheidszorg in Vlaanderen. Over een trein die stilstond en recent in beweging kwam" in W. Bruggeman, E. DE Wree, J. Goethals, P. Ponsaers, P. Van Calster, T. Vander Beken en G. Vermeulen (eds.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, Antwerpen, Maklu, 2009, p. 345.

36 J. Goethals en L. Robert, "Een nieuwe interneringswet", *Fatik*, 2007 nr.114, p. 8-9.

37 P. Cosyns, S. Koeck en R. Verellen, "De justitiabele met een psychische stoornis in Vlaanderen", *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 2008 Vol.1, p. 63-64.

38 X., Persbericht van de Ministerraad. Hervorming van de wet ter bescherming van de maatschappij, *Brussel, Ministerie van Justitie*, 2006, p. 2.

Vrijstelling op proef

Art. 23 van de nieuwe interneringswet stelt :

“De invrijheidstelling op proef is een modaliteit van uitvoering van de internering waardoor de geïnterneerde de hem opgelegde veiligheidsmaatregel ondergaat mits hij de voorwaarden naleeft die hem gedurende een welbepaalde termijn worden opgelegd.”³⁹

Door middel van de opsomming van zes tegenaanwijzingen wordt enigszins verduidelijkt op welk moment iemand in aanmerking komt voor een VOP. Iemand kan niet in vrijheid worden gesteld indien er niet aan deze contra-indicaties tegemoet kan gekomen worden door het opleggen van voorwaarden. Net zoals in de wetgeving van 1964 zijn een verbetering van de geestestoestand en de mogelijkheden voor sociale reclassering belangrijk. Tegelijk kan men spreken van een *copy-paste* van de contra-indicaties van de Wet Externe rechtspositie.⁴⁰ Het betreft het risico op het plegen van nieuwe feiten, het risico op het lastigvallen van de slachtoffers en de houding ten opzichte van deze slachtoffers. De laatste tegenindicatie heeft o.a. betrekking op de eventuele weigering van de geïnterneerde om een gespecialiseerde begeleiding of behandeling te volgen die de rechtbank noodzakelijk acht, indien betrokkene geïnterneerd werd op basis van zedendelicten.⁴¹

De respondenten wijzen erop dat art. 25 aangeeft dat de geïnterneerde, voorafgaand aan zijn VOP, reeds genoten moet hebben van een andere invrijheidstellingmodaliteit. Hiermee worden de uitgaansvergunning en het verlof, de beperkte detentie en ook het elektronisch toezicht bedoeld, wat tot op heden niet tot de mogelijkheden behoort. Het grote probleem met dit wetsartikel is dat het geen rekening houdt met het feit dat een aantal geïnterneerden onder het huidige systeem als niet-aangehoudene verschijnt op de eerste zitting van de CBM. Dit kan ondermeer wanneer zij werden vrijgelaten onder voorwaarden in het kader van het vooronderzoek. De invoering van deze nieuwe bepaling impliceert dat elke geïnterneerde per definitie van zijn vrijheid beroofd moet worden, wat dus een verstrenging betekent ten opzichte van de huidige toestand. Dit brengt ons bij de belangrijkste kritiek op de nieuwe wetgeving, nl. dat ze quasi integraal overgenomen is uit de Wet Externe Rechtspositie,

terwijl een interneringstraject grondig verschilt van een gestraftentraject. Een geïnterneerde is geïnterneerd voor onbepaalde termijn en kan in theorie onmiddellijk vrijgesteld worden, zonder gehouden te zijn aan de tijdsvoorwaarden waaraan een gestrafte wel onderworpen is en zonder dat hij het hele proces van ‘geleidelijkheid’ hoeft door te maken, dat niet noodzakelijk strookt met het verloop van een gepaste behandeling. Er wordt op gewezen dat het belangrijk is dat er snel kan ingespeeld worden op de specifieke noden van de zorgbehoevende geïnterneerde. Vanuit het werkveld klinkt dan ook de bekommernis dat de nieuwe interneringswet een zuivere procedurewet is die het quasi onmogelijk maakt om nog soepel in te grijpen in dringende situaties.⁴²

Positief is dat in de toekomst een maximumduur wordt bepaald op de vrijheid op proef, zijnde twee jaar. Deze periode is weliswaar verlengbaar, maar dit maakt dat de geïnterneerde geregeld in persoon dient te verschijnen voor de commissie en dat hij beter opgevolgd kan worden. De bevroegde voorzitters zijn het er echter wel over eens dat een periode van twee jaar wat kort is, zeker voor iemand die zijn traject residentieel start. Vanuit de commissie verwacht men dat deze personen een hele weg afleggen van residentieel naar ambulante en in dat opzicht zou men eerder opteren voor een VOP van drie jaar. Verlengingen zijn mogelijk, telkens met een maximumduur van twee jaar. Een beperkte detentie en een elektronisch toezicht zullen in de toekomst voor maximum zes maanden kunnen opgelegd worden, weliswaar eenmaal verlengbaar voor een nieuwe periode van zes maanden.⁴³ Na het verstrijken van deze termijn, zal de strafuitvoeringsrechtbank de vrijheid op proef opleggen.⁴⁴

De wederopname komt uitgebreider aan bod in de nieuwe wetgeving. Maar de bepalingen rond de herroeping, herziening en schorsing zijn eveneens letterlijk overgenomen uit de Wet Externe Rechtspositie.⁴⁵ Ze hebben ondermeer betrekking op het geen gevolg geven aan de oproepingen van de SURB, het niet-naleven van de voorwaarden en het vormen van een ernstig gevaar voor derden. Er is slechts één bijkomende bepaling, die betrekking heeft op de achteruitgang van de geestestoestand van betrokkene, waardoor de toegekende modaliteit niet langer aangewezen is.⁴⁶ De mogelijkheid tot een tijdelijke schorsing lijkt een voor-

39 Art. 23 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

40 Art. 47 § 1 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S. 15 juni 2006.

41 Art. 24 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

42 F. Pieters, “De strafuitvoeringsrechtbanken: waar moet dat heen? Hoe zal dat gaan?” in T. Daems, P. Pletincx, L. Robert, V. Scheirs, A. Van de Wiel en K. Verpoest (eds.), *Achter tralies in België*, Gent, Academia Press, 2009, p.233.

43 Art. 53 § 1 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

44 Art. 53 § 7 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

45 Art. 64 Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S. 15 juni 2006.

46 Art. 66 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

uitgang. Dit kan voorkomen dat de hele proefperiode weer van nul heropgestart wordt, zoals momenteel in een aantal commissies het geval is.

Definitieve invrijheidstelling

In de nieuwe wetgeving wordt de uitgewerkte reclassering uit de voorwaarden voor de definitieve invrijheidstelling gehaald. Wel wordt voorzien dat de geestesstoornis die aanleiding heeft gegeven tot de internering voldoende moet verbeterd zijn. Op die manier kan aangenomen worden dat de betrokkene niet langer een gevaar uitmaakt.⁴⁷ Zoals reeds vermeld, voorziet art. 54 van de nieuwe interneringswet dat de VOP beperkt wordt tot twee jaar, weliswaar verlengbaar. De tweede voorwaarde is bijgevolg dat de geïnterneerde deze proeftermijn positief heeft afgerond.⁴⁸ Een maand voor het verstrijken van de proeftermijn beslist de SURB, ondermeer op basis van het nieuwe psychiatrisch verslag, over de al dan niet toekenning van de definitieve invrijheidstelling.⁴⁹ Art. 79 voorziet dat de VOP voor maximaal twee jaar verlengd kan worden bij de niet-toekenning van de definitieve invrijheidstelling.⁵⁰ Opvallend hierbij is dat dit artikel aangeeft, dat de verlenging gebeurt onder dezelfde voorwaarden als voorheen. Dit is onder de huidige wet niet het geval. Het is perfect mogelijk dat een verlenging wordt uitgesproken, maar dat de voorwaarden versoepeld of verzwaard worden. Deze nieuwe bepaling zal dus minder flexibiliteit en individualisering toelaten, wat uiteraard zijn voor- en nadelen kan hebben.

Al bij al lijkt de nieuwe wet niet bijster veel te veranderen aan de huidige werkwijzen wat betreft de definitieve invrijheidstelling. De maatregel blijft immers van onbepaalde duur. Wel lijkt het volgens ons een vooruitgang dat de situatie van de geïnterneerden minstens elke twee jaar geëvalueerd moet worden, en dit op basis van een nieuw deskundig verslag en een verschijning – voor de SURB – in persoon. Dit zal een verschil maken met de huidige toestand, waar elke CBM haar eigen proeftermijnen hanteert en waar het perfect mogelijk is dat een geïnterneerde die vrij is op proef slechts eenmaal in persoon wordt gezien door de CBM, na drie of vijf jaar, bij zijn vraag naar de definitieve invrijheidstelling. Het deskundig psychiatrisch verslag zal in de toekomst een veel grotere rol spelen, gezien de belangrijkste voorwaarde voor de definitieve invrijheidstelling de verbetering van de geestestoestand wordt. We mogen dan ook hopen dat er meer geïnvesteerd zal worden in de totstandkoming en de kwaliteit van deze verslagen.

Overheveling van de internering naar de strafuitvoeringsrechtbanken

De bevoegdheidsoverheveling naar de multidisciplinair samengestelde SURB leidt ertoe dat in de toekomst één magistraat en twee assessoren zullen oordelen over de interneringsmodaliteiten. De leden van de rechtbank zullen deze taak voltijds uitoefenen en we kunnen hopen dat dit zal bijdragen tot meer gemotiveerde beslissingen. De vaste samenstelling van de SURB (weliswaar tenzij wettelijk verhinderd) zal hopelijk ook zorgen voor een grotere continuïteit in de beslissingen, daar waar nu per commissie gemiddeld zes advocaten en zes psychiaters zijn aangesteld die afwisselend zetelen.

De psychiaters zijn echter meer terughoudend over de samenstelling van de strafuitvoeringsrechtbanken, gezien zij in de toekomst niet meer onmiddellijk betrokken zullen zijn bij het beslissingsproces. Zij kunnen hun stem slechts laten horen via hun verslag en krijgen in deze zin enkel nog een adviserende rol.

Het verdwijnen van de advocaat – die instaat voor de verdediging van de rechten van de geïnterneerde – uit de commissie, stuit op minder tegenstand. Er is immers wettelijk geregeld dat een geïnterneerde verplicht bijgestaan wordt door een advocaat. Naast de kritiek die geuit wordt op de benaming SURB, wordt geopperd dat de 'normale samenstelling' (met een voorzitter, een assessor sociale re-integratie en een assessor penitentiaire zaken), zou moeten aangepast worden. Om het verlies van de psychiater deels op te vangen, zou het nuttig kunnen zijn om één verplichte assessor psycholoog op te nemen.⁵¹ Bovendien zal 'de psychiater' als dusdanig sowieso een sterkere positie krijgen binnen het geheel, aangezien volgens de nieuwe wetgeving bij elke bespreking tot definitieve invrijheidstelling een nieuw deskundig verslag gevraagd wordt.

Conclusie

De internering is een beveiligingsmaatregel, maar geïnterneerden moeten ook behandeld worden. De CBM's moeten in hun besluitvorming dan ook steeds deze dubbele functie in het achterhoofd te houden: nl. de maatschappij beschermen en de geïnterneerde zoveel mogelijk kansen bieden zodat hij opnieuw deel kan uitmaken van de maatschappij.

Over de concrete werkwijze van de CBM's is tot op heden weinig bekend en de wetgeving van 1964, die

47 Art. 72 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

48 Art. 54/72 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

49 Art. 73 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

50 Art. 79 Wet 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

51 Vandaag bevinden er zich onder de assessoren ook reeds psychologen.

vandaag nog van toepassing is, laat veel speelruimte toe. Uit ons onderzoek blijkt dat de CBM's vandaag elk hun eigen werkwijze hanteren met betrekking tot de invrijheidstelling. Dit leidt tot grote verschillen in invrijheidstellingstermijnen, die niet alleen te maken hebben met de kenmerken van een dossier, maar ook met de diverse uitgangspunten die er in de besluitvorming worden gehanteerd. Het meest opvallende op dit vlak is de wijze waarop er gereageerd wordt bij een heropsluiting. Dit leidt tot onrechtvaardige verschillen tussen de commissies in behandeling tussen geïnterneerden. Het is dan ook positief dat in de nieuwe wetgeving de maximumtermijn van de VOP op twee jaar, weliswaar verlengbaar, wordt gesteld.

Uit de interviews met de commissieleden blijkt dat men pas tot definitieve vrijlating zal overgaan wanneer de toestand van de geïnterneerde als 'stabiel' wordt beoordeeld. We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat de commissies de VOP net iets langer verlengen, om toch maar 'zeker' te zijn. Er kan gesteld worden dat het (al dan niet goede) verloop van de proeftermijn niet altijd een even grote rol speelt bij de keuze voor een definitieve invrijheidstelling. Het is niet ongewoon dat men vanuit paternalistisch oogpunt de maatregel toch nog verlengt, vanuit de idee dat men op deze manier blijvend hulp aanbiedt aan de geïnterneerde, ter ondersteuning. Het is maar de vraag in hoeverre de geïnterneerden de commissie daarin volgen en dit op dezelfde manier ervaren.

Een versteviging van de rechtspositie van de geïnterneerde is noodzakelijk, maar te veel procedures kunnen in de praktijk ook leiden tot een stroevare doorstroom. Vanuit de praktijk wordt erop gewezen dat de wetgever in de fout ging door aan te nemen dat een geïnterneerde en het traject dat hij dient af te leggen, niet bijster veel verschillen van een *gestrafte* gedetineerde. De bepaling in de nieuwe interneringswet dat er steeds een uitgaansvergunning, verlof, beperkte detentie of elektronisch toezicht moet voorafgaan aan een vrijheid op proef zal een vlot traject belemmeren. Bovendien houdt de wetgever hier geen rekening met geïnterneerden die vrij verschijnen voor de commissie. Het gevolg van de wet van 2007 zal zijn dat elke geïnterneerde in de toekomst van zijn vrijheid zal beroofd worden.

Niettegenstaande zijn een aantal procedures noodzakelijk. In de toekomst zullen de geïnterneerden binnen

de twee maanden na de definitief geworden beslissing tot internering moeten verschijnen voor de SURB. Uit onze beperkte dossierstudie blijkt dat deze periode in de onderzochte CBM's momenteel ongeveer vier maanden is. De wet van 2007 zal deze eerste verschijning versnellen, wat een positieve evolutie is. Daarnaast zal het advies van de procureur met betrekking tot de invrijheidstelling van de geïnterneerden verplicht, voorafgaand aan de zitting, ter beschikking moeten zijn van de verdediging. Vanuit het standpunt van de rechten van de verdediging is dit een vooruitgang. Naast de rechtspositie van de geïnterneerde wordt de positie van het slachtoffer verstevigd.

De overheveling naar de SURB kan vanuit professionaliseringsperspectief positief geëvalueerd worden, mits de oprichting van een aparte interneringskamer waarbij de samenstelling aangepast wordt aan de noden van de doelgroep. We kunnen ook alleen maar hopen dat er gewerkt kan worden aan een beleid dat meer gelijkvormigheid in de beslissingsprocedures tussen de verschillende kamers kan bewerkstelligen. Het verdwijnen van de psychiater uit de commissie maakt dat deze niet langer mee beslissingsmacht heeft, maar enkel nog een adviserende rol krijgt toegekend. De komende jaren mag gehoopt worden dat een duidelijke motivering van de beslissingen en een gedifferentieerde aanpak, evenals kwalitatief hoogstaande psychiatrische verslagen, kunnen leiden tot een meer transparante aanpak en communicatie tussen alle betrokken actoren. Dat in de toekomst drie voltijdse krachten zich zullen buigen over de dossiers is alvast een stap in de goede richting.

Wat niet verandert met de nieuwe wetgeving, is dat de internering een maatregel van onbepaalde duur blijft, afhankelijk van de verbetering van de geestesstoornis. In die zin blijft de weg naar de definitieve invrijheidstelling even onzeker. Ondanks een hele reeks bepalingen die de doorstroom van geïnterneerden in de toekomst zullen belemmeren, is de nieuwe interneringswet, mits aanpassingen, broodnodig en bevat ze ook een aantal positieve elementen. De toekomst zal uitwijzen of de regering – in tegenstelling tot het verleden – ditmaal wel haar voornemens waarmaakt. Het herhaaldelijk uitstellen van de inwerkingtreding van de wet is alvast een veeg teken aan de wand...

Rapport CPT 2009 ¹

Van 28 september tot 7 oktober 2009 bracht het CPT voor de vijfde maal een bezoek aan ons land. Het CPT, voluit Europees Comité inzake de voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen² werd eind jaren 80 binnen de schoot van de Raad van Europa opgericht. Hoewel het rapport dat aan de bezochte lidstaat in principe vertrouwelijk is, kan de regering van het land in kwestie toch de publicatie vragen. Aldus werd het verslag van dit vijfde bezoek aan België op 23 juli 2010 openbaar gemaakt.

Het CPT bezoekt instellingen waar mensen van hun vrijheid worden beroofd en beperkt zich niet tot gevangnissen. Dit maal kregen de penitentiaire inrichting van Jamioulx, de gevangenis van Iltre en de afdeling bijzondere individuele veiligheid van Brugge alsook de psychiatrische annex van Lantin een bezoek. Daarnaast deed de delegatie enkele vestigingen van de politie (Charleroi, Luik, Molenbeek, Brussel-Luchthaven, Spoorwegpolitie Brussel-Zuid en het cellencomplex van het Brussels Justitiepaleis) aan. Ook de opgesloten vreemdelingen, minderjarigen en psychiatrische patiënten kregen in het rapport aandacht. Het CPT bezocht daartoe: het centrum voor illegalen in Vottem, het INAD-centrum³ op de luchthaven van Zaventem, het internaat van MPI 't Vurstjen te Evergem en psychiatrisch ziekenhuis Fond'Roy te Ukkel.

In deze bijdrage brengen we de belangrijkste bevindingen samen, waarbij we ook refereren naar de eerdere verslagen zodanig dat we ook evoluties, positieve en negatieve in kaart kunnen brengen. We hebben er dan ook voor geopteerd om eerst de terugkerende opmerkingen te vermelden. Vervolgens schetsen we de positieve vermeldingen om tenslotte stil te staan bij nieuwe kritieken.

In haar introductie noemt het CPT de samenwerking bij het bezoek uitmuntend, op één uitzondering na. Toch werpt die ene uitzondering al snel een eerste schaduw op dit rapport. In het Portalisgebouw, een in 2007

Chris Hermans *

omgebouwde parkeergarage die fungeert als cellencomplex voor het Brusselse justitiepaleis, weigerde de verantwoordelijke politieagent de delegatie tot privé-gesprekken met de aanwezige gedetineerden en vroeg hen zelfs om onmiddellijk de lokalen te verlaten. Deze handelswijze houdt een schending in van het verdrag. Het CPT vindt het des te meer onbegrijpelijk daar het reeds haar derde bezoek aan het cellencomplex was. Door de snelle tussenkomst van haar bemiddelingsagent konden de genoemde moeilijkheden evenwel snel overwonnen worden. Het ontlokt de delegatie de vraag aan de Belgische overheid om haar ambtenaren bij politie en justitie nogmaals formeel de bevoegdheden en het mandaat van het CPT tijdens haar bezoeken in herinnering te brengen.

Terugkerende opmerkingen en kritieken

Het CPT toont zich uitermate bezorgd dat sinds lang geformuleerde aanbevelingen in essentie nog steeds niet werden uitgevoerd. Daarbij stipt ze twee pijnpunten aan: nl. de toegang tot een advocaat voor personen die van hun vrijheid werden beroofd door de politie en het invoeren van een minimale dienstverlening in de penitentiaire sector gedurende stakingen van het gevangenispersoneel.

Politiecellen

Reeds bij haar eerste bezoek in 1993 heeft het CPT gewezen op het belang van fundamentele waarborgen tegen slechte behandeling van personen die vastgehouden worden door de politie. Het gaat daarbij ten eerste om het recht van deze personen om een naaste verwante of een ander persoon van hun keuze van hun detentie op de hoogte te brengen. Ten tweede behelst dit het recht op de toegang tot een advocaat en tenslotte ook het recht op toegang tot een arts. Het CPT verheugt zich dat wat de administratieve aanhouding betreft deze rechten wettelijk gewaarborgd zijn.⁴ Voor de gerechtelijk aangehouden blijft de situatie

* Chris Hermans is redactielid van FATIK.

¹ Het originele verslag alsmede de verslagen van eerdere bezoeken aan ons land en de reacties van de Belgische regering zijn te vinden op: <http://www.cpt.coe.int/fr/etats/bel.htm>.

² Europees Verdrag Ter Voorkoming van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing, Straatsburg, 26 november 1987, B.S. 29 januari 1992.

³ INAD staat voor 'Inadmissible persons', nl. personen die niet toelaatbaar zijn tot het grondgebied en in de transitzone worden gehouden in afwachting van terugdrijving naar hun land van herkomst.

⁴ Wet op het politieambt van 5 augustus 1992 art. 33bis tot 33sexies.

volgens het CPT zorgwekkend. Ze brengt in herinnering dat het wetgevend project tot hervorming van de strafprocedure, de zogenaamde Grote Franchimont, een mislukking is gebleken. Daarbij roept ze de Belgische overheid op om het engagement dat ze in 2001 is aangegaan ook effectief na te komen. Prioritair daarbij is de toekenning van het recht op toegang tot een advocaat gedurende deze gerechtelijke aanhouding en met name van bij het begin van de vrijheidsberoving. Het CPT verwijst daarbij uitdrukkelijk naar recente rechtspraak door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.⁵

Het belang van toegang tot een arts illustreert het comité met een voorval dat ze meemaakten in Charleroi. Daar ontmoette ze een persoon die in vergaande staat van dronkenschap betrokken was geraakt in een verkeersongeval. Hij had zich gewelddadig verzet tegen de opgeroepen politieagenten die hem naar de cel brachten om te ontzuiveren. Ondanks zijn duidelijke verwondingen achtten de politieambtenaren het niet nodig om beroep te doen op een arts. Dit gebeurde enkel na aandringen van de delegatie zelf. Een dergelijke gang van zaken is voor het CPT onaanvaardbaar en noopt haar ertoe nogmaals het principe in herinnering te brengen dat het niet aan de politie toekomt om dergelijke vraag tot toegang tot een arts te filteren.

Aansluitend adviseert het CPT dat iedere aangehouden ook schriftelijk van zijn rechten zou worden ingelicht en dat hiertoe een verklaring zou worden ondertekend. Met betrekking tot minderjarigen insisteert het CPT dat er een wetgevend initiatief zou worden genomen dat de verplichting van de aanwezigheid van een volwassen vertrouwenspersoon of een advocaat gedurende de ondervraging door de politie voorziet.

Tenslotte is er de aanbeveling dat het opsluitingregister voorzien in de wet op het politieambt⁶ wordt aangevuld met informatie over het ogenblik waarop de betrokkene van zijn rechten is ingelicht, het moment waarop de naaste of derde van de opsluiting werd ingelicht en van het feit of hij al dan niet gevraagd heeft om een arts. Het CPT brengt tevens in herinnering dat eenieder die belemmerd is in zijn vrijheid van komen en gaan, beschouwd dient te worden als een gedetineerde en als dusdanig dient te worden geregistreerd.

Detentieomstandigheden in de justitiepaleizen

Wanneer gedetineerden voor de hoven of rechtbanken

verschijnen worden ze in afwachting van de zitting opgesloten in cellen (in de nabijheid van) justitiepaleizen.

Vooreerst betreurt het CPT dat er geen wettelijke normen werden uitgevaardigd voor deze cellen, terwijl dit wel gebeurd is voor de cellen bij de politie. Daarenboven krijgt het bezochte cellencomplex Portalis (Vierarmenstraat) een ruime onvoldoende. Zoals gezegd is dit een oude ondergrondse parking. Het cellencomplex bevindt zich op niveau -2, er is gebrek aan (natuurlijke) verlichting en verluchting. De sfeer is drukkend, zelf claustrofobisch hetgeen ook een negatieve invloed heeft op het aanwezige personeel. Het personeel zelf maakt zich zorgen over de brandveiligheid. Het gaat om kleine cellen met een bank uit beton die het comité als zeer vuil omschrijft (urinesporen). Sommige gedetineerden dienen zeer lang te wachten alvorens naar toilet te kunnen (slechts 5 van de 42 cellen hebben een eigen toilet). Het comité dringt tevens aan op een vlotte toegang tot zowel drinkbaar water als toiletten. In het algemeen vraagt ze bovendien dat er onmiddellijk een audit m.b.t. de brandveiligheid zou worden uitgevoerd en nodigt ze de Belgische overheid uit om de herlocalisatie van dit cellencomplex te bestuderen.

Net als bij vorige bezoeken werd het CPT opnieuw geconfronteerd met gedetineerden die werden geboeid aan het meubilair tijdens hun dossierinzage op het justitiepaleis. Nochtans had zij reeds in haar rapport van 2002⁷ uitdrukkelijk aanbevolen een eind aan deze praktijk te stellen.

Vreemdelingen

De delegatie bracht een vervolgsbezoek aan het INAD-centrum op Zaventem. Dit centrum vangt vreemdelingen op die niet tot het grondgebied worden toegelaten, in afwachting van de volgende terugvlucht. De materiële omstandigheden tijdens het bezoek waren bevredigend gezien er slechts vier vrouwen verbleven. Toch streept de delegatie aan dat er slechts twee slaapzalen van elk veertien bedden beschikbaar zijn. Als deze volzet zijn is er te weinig ruimte. De bewoners kunnen er ook hun persoonlijke spullen niet in een slotvaste kast bewaren. Net als in het verleden baart het totaal gebrek aan beweging in de buitenlucht (*exercice en plein air*) de delegatie het meest zorgen. Ze toont zich daarenboven ook verbaasd dat het nieuwe K.B.⁸ over deze INAD-centra dit recht niet voorziet. Een dergelijke gang van zaken is voor het CPT onaanvaardbaar, zeker indien men ermee rekening houdt dat mensen in dit centrum tot zeven dagen kunnen worden

⁵ EHRM, *arrest Salduz t. Turkije*, 27 november 2008.

⁶ Art. 33bis.

⁷ <http://www.cpt.coe.int/documents/bel/2002-25-inf-fra.pdf>.

⁸ K.B. van 8 juni 2009, houdende vaststelling van het regime en de werkingsmaatregelen, toepasbaar op welbepaalde plaatsen, gesitueerd in het grensgebied, voorzien in artikel 74/5, § 1, van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, B.S. 25 juni 2009.

vastgehouden. Volgens haar zouden degenen die er meer dan 24 uren dienen te verblijven, moeten kunnen genieten van minstens één uur beweging in de buitenlucht per dag.

Een ander terugkerend probleem is dat van de toegang tot medische zorgen. Herhaaldelijk heeft het CPT al aanbevolen om een dagelijks bezoek van een verpleegkundige aan het centrum te organiseren, alsook een medisch onderzoek bij binnenkomst. Het antwoord per brief hierover van de Belgische overheid van 25 januari 2010 bevredigt de delegatie niet. De Belgische staat stelde hierin dat er altijd beroep kan worden gedaan op de medische dienst van de luchthaven. Maar het comité haalt het voorbeeld aan van een nieuwkomer waarvan de tuberculose pas na enkele dagen aan het licht kwam. Daarmee onderstreept het CPT het belang van haar aanbevelingen voor zowel bewoners als personeel.

Penitentiaire inrichtingen

Voorafgaand merkt het CPT op dat tijdens het bezoek, Jamioux met een overbevolking kampte. In 2008 bedroeg de gemiddelde bezetting in deze gevangenis 150%. Vier andere arresthuizen hadden dat jaar met een vergelijkbaar overtal af te rekenen: leper, Dinant, Mechelen en Vorst. Het CPT herhaalt dat ze de nadelige gevolgen van de overbevolking reeds uitvoerig heeft beschreven in haar vorige rapporten.

"[La surpopulation] implique bien souvent, pour les détenus, des espaces de vie exigus et dépourvus d'hygiène, sans aucune intimité (même pour des gestes aussi élémentaires que l'utilisation des installations sanitaires), des activités pratiquées hors cellule limitées, dans la mesure où la demande est supérieure au personnel et aux installations disponibles, des services de santé surchargés et, enfin, des tensions accrues, qui entraînent davantage de violence entre les détenus ou entre détenus et personnel pénitentiaire. Cette liste est loin d'être exhaustive. La surpopulation constante des prisons belges fait au contraire peser des charges supplémentaires sur le personnel pénitentiaire, ce qui explique en partie les mouvements de grève fréquents de cette profession." (§ 78)

Deze stakingen en de gevolgen voor de gedetineerden zijn een van de hoofdbekommernissen van het CPT.⁹ Zij rapporteerde daarover al uitvoerig in haar rapport van 2006 steunend op haar vaststellingen in de gevangenis van Andenne. In haar antwoord destijds stelde de Belgische autoriteiten dat er een protocol met de vakbonden was uitgewerkt dat moest toelaten tijdig de politie en de civiele bescherming in te schakelen. De aanbeveling om een minimumdienstverlening in de penitentiaire sector in te stellen werd niet opgevolgd en de in het protocol uitgewerkte procedure bleek in

de praktijk in een aantal gevallen toch te falen. Weerom werd de sector herhaaldelijk geconfronteerd met spontane stakingen en het plotse achterlaten van de werkplek door penitentiaire beambten. Om die reden heeft het CPT geoordeeld om deze problematiek ditmaal opnieuw onder de loep te nemen. De delegatie ontving een kopie van het rapport van de Commissie van toezicht over de staking in Lantin van 29 juni tot 3 juli 2009: opgesloten gedetineerden achtergelaten zonder enige uitleg, onbeantwoorde oproepen en dan de druppelsgewijze intrede van politieagenten. In de volgende dagen: voetballende politieagenten in de gangen, gesloten deuren, wederom onbeantwoorde oproepen, politieagenten die op de deuren kloppen 's nachts, geen ondersteuning van het werkwillige personeel... Totale desorganisatie en een regime zonder enige activiteit, zonder wandeling, zonder douche, zonder bezoek, nauwelijks mogelijkheid op briefwisseling of telefonisch contact, zittingen van de rechtbank die worden uitgesteld, chaotische verdeling van maaltijden en medicatie... Daarbij voegt zich nog een zelfmoord van een gedetineerde waarbij als gevolg van de staking kostbare minuten verloren gingen.

Maar de meest verontrustende gebeurtenissen zijn die van eind september - begin oktober in de gevangenis van Vorst. Ook hier baseert het CPT zich op een rapport van de commissie van toezicht die in detail meerdere elementen opsomt in de richting van zeer ernstige mishandeling en ontorende behandeling door politieagenten die de stakende penitentiaire beambten kwamen vervangen. Dit gaat van bedreigingen aan het adres van gedetineerden, werkwillig personeel en directieleden tot het slaan van gevangenen. Naar aanleiding van deze gebeurtenissen werd zowel een gerechtelijk als een tuchtonderzoek tegen de betrokken agenten ingesteld. Het CPT zou graag de resultaten van deze onderzoeken kennen. Besluitend roept het CPT echter opnieuw op om zonder uitstel een minimumdienstverlening voor het gevangeniswezen in het leven te roepen. Ze noemt het cruciaal dat deze aanbeveling, reeds naar aanleiding van het bezoek in 2005 geformuleerd, eindelijk zou worden uitgevoerd. Het gaat hierbij om de bescherming van de fysieke en psychische integriteit van de gedetineerden waarvoor de Belgische autoriteiten de volledige verantwoordelijkheid dragen, maar evenzeer om de geloofwaardigheid van het gevangeniswezen en haar personeel in zijn geheel.¹⁰

Diezelfde integriteit van gedetineerden komt eveneens in het gedrang bij het geweld en provocaties tussen gedetineerden.¹¹ Ook deze kwestie bracht het CPT reeds eerder ter berde, met name n.a.v. de bezoeken in 1997 en 2001. Opnieuw ontving de delegatie klachten

⁹ § 81-87.

¹⁰ § 87.

¹¹ § 90-91.

hierover, ditmaal in Jamioulx. Vaak heeft dit geweld (meestal op de wandeling) te maken met drugshandel en met spanningen tussen etnische groepen en gedetineerden van verschillende nationaliteiten. Vooral de extreme terughoudendheid van het personeel om in dergelijke gevallen in te grijpen is de delegatie opgevallen en dit zowel in Jamioulx als in Ittre. Meestal beperkt men zich tot het bellen van de politie. De delegatie roept de regering op om een strategie uit te werken in de strijd tegen onderling geweld. Dit zou de bescherming van de fysieke integriteit tijdens de wandeling moeten behelzen, maar dient zich eveneens te richten op de vorming van het personeel, de drughandel en de spanningen tussen nationaliteiten en etniën.

Dit was het eerste bezoek aan de gevangenen van Jamioulx en Ittre. Hoewel de cellen in Jamioulx in het algemeen goed uitgerust waren en voldoende verlicht en verlucht, was er toch een indruk van algemeen verval uit. Twee secties in het bijzonder waren in slechte staat en talrijke gedetineerden klaagden over de aanwezigheid van kakkerlakken en de afwezigheid van schoonmaakmiddelen om de cellen te poetsen. Op meerdere vleugels waren de douches in slechte staat en gedetineerden klaagden dat ze er maar tweemaal per week gebruik van konden maken. Bovendien was er gebrek aan warm water. Ook kwamen de maaltijden vaak koud op de cellen aan als gevolg van een te geringe capaciteit van de keuken.

Een tweede principe waar het CPT mee rekening houdt is het aanbod aan activiteiten:

“Le CPT a souligné à plusieurs reprises qu’il importait de veiller à ce que tous les détenus (y compris les prévenus) passent une partie raisonnable de la journée (c’est-à-dire huit heures, voire plus) hors de leur cellule, occupés à des activités motivantes de nature variée (comme effectuer un travail présentant un intérêt professionnel, suivre une formation, pratiquer un sport ou s’adonner à des activités collectives ou de loisirs). Cette démarche ne forme pas seulement une part essentielle du processus de réinsertion sociale, elle contribue également à créer un environnement plus sûr au sein des établissements pénitentiaires.” (§ 115)

Ook op dit vlak schiet de gevangenis van Jamioulx tekort: slechts één derde van de gedetineerden voert er een of andere activiteit uit. Dit wil zeggen dat de andere twee derde van de gevangenen, buiten de wandeling (tweemaal per dag, in totaal 3 uren) 21 uur per etmaal op cel waren opgesloten in het gezelschap van twee of drie medegevangenen. Het CPT erkent dat het niet eenvoudig is om in een arresthuis dat bovendien een snel verloop van gedetineerden kent, een activiteitenprogramma op poten te zetten.

“Toutefois, les détenus ne peuvent être simplement laissés à leur sort, à languir pendant des semaines, parfois des mois, confinés dans leur cellule, a fortiori lorsque les conditions matérielles de détention sont loin d’être satisfaisantes, comme cela était justement le cas à Jamioulx.” (§119)

Daarom vraagt het CPT om de inspanningen te verdubbelen om meer gedetineerden werk te verschaffen en om hen in het algemeen meer tijd buiten hun cel te laten doorbrengen.

Tenslotte moest de delegatie in Jamioulx ook op vlak van gezondheidszorgen enkele schendingen van algemene principes vaststellen.¹² Zo worden in Jamioulx nog altijd penitentiaire beambten als zogenaamde ‘medische assistenten’ ingeschakeld. Deze praktijk stuit op ernstige bezwaren waar het CPT reeds eerder op wees: ongeoorloofde toegang tot medische dossiers en gegevens en bedeling van medicatie. Het vraagt daarom om onmiddellijk een einde te stellen aan deze praktijken en onderstreept daarbij dat de verantwoordelijkheid voor de verdeling van medicatie toekomt aan gekwalificeerde zorgverleners. Ook het uithangen van medische informatie op de gangen, zoals namenlijsten met daarbij de vermelding ‘insuline’ of ‘methadone’, zoals de delegatie in Jamioulx vaststelde, kan niet door de beugel. Het gaat hier immers om de schending van het medisch geheim.¹³

De problematiek van de internering en de situatie van gedetineerden en geïnterneerden in onze psychiatrische annexen staat reeds sedert het eerste bezoek van het CPT in 1993 in de schijnwerpers. In 2009 voerde ze daarom een opvolgingsbezoek aan de psychiatrische annex in Lantin en een eerste bezoek aan de annex in Jamioulx. De delegatie weet dat er een nieuwe interneringswet is gestemd in 2007 en vraagt daarom meer informatie over de inwerkingtreding en de uitvoeringsbesluiten ervan.¹⁴ In Lantin merkte ze dat de materiële omstandigheden verbeterd zijn. Anderzijds moest ze vaststellen dat bij gebrek aan plaats op de annex 39 gedetineerden ofwel in de polikliniek van de gevangenis of gewoon in de gevangenis verbleven. Ook in Jamioulx waar de materiële omstandigheden als onbevredigend worden beschreven, wordt eenzelfde betwistbare politiek gevoerd om geïnterneerden in de gevangenis i.p.v. op de annex op te sluiten. Het CPT oordeelt hierover scherp en roept de Belgische overheid op om hier een einde aan te stellen. Een en ander heeft ook te maken met de enorme wachttijden (tot 4 jaar) voor een geïnterneerde om opgenomen te kunnen worden in een instelling voor sociaal verweer zoals Paifve.

Dankzij de aanstelling van zorgequipen werden er in

¹² § 124.

¹³ § 128.

¹⁴ § 133.

beide annexen activiteitenprogramma's opgesteld zowel therapeutisch bedoeld als bij wijze van daginvulling. Het ontbreekt in Jamioulx echter aan voldoende lokalen hiervoor.

Over de psychiatrische behandeling in het algemeen stelt het CPT in hoofdzaak drie vragen. Ten eerste is er het probleem van psychiatrische spoedgevallen. In geval van gewone medische spoedgevallen gebeuren er steeds overbrengingen ter hospitalisatie. Bij psychiatrische urgenties echter is het daarentegen de gewoonte om gedetineerden onder te brengen in een veiligheidscel. Waarom zou hier niet een vergelijkbare politiek gevoerd worden om mensen in dergelijke gevallen in een psychiatrisch ziekenhuis te laten opnemen? Het tweede probleem is dat van de psychiatrische behandeling zonder instemming van de patiënt. Dit blijkt in de praktijk te Lantin voor te komen, hoewel men daar streeft de toelating van de patiënt te bekomen. Het CPT vraagt gedetailleerde informatie over de wettelijke basis van deze praktijk. Tenslotte maakt de delegatie zich zorgen over het ontbreken van zelfmoordpreventieprogramma's in het Belgische gevangeniswezen.¹⁵

Een ander punt van kritiek vormt het tuchtregime.¹⁶ In beide bezochte gevangenschappen werd nog steeds bij wijze van sanctie een strikt cellulair (of individueel) regime uitgesproken op basis van het nog steeds geldende algemeen reglement (een K.B. uit 1965). Reeds tijdens haar eerste bezoek in 1993 merkte het CPT op dat de precieze inhoud van een dergelijk regime nergens juridisch is omschreven. Ondertussen hebben we wel een basiswet die zowel inbreuken als sancties oplijst, maar het onderdeel Tuchtregime (Titel VII) van deze wet is nog niet in uitvoering. De delegatie doet een dringende oproep aan onze regering om snel een einde te stellen aan deze juridische onzekerheid. Op vlak van de procedure die via een omzendbrief al grotendeels vooruitloopt op de invoering van het desbetreffende onderdeel van de basiswet, scoort ons land dan weer wel goed. Het gaat hierbij ook al om een geschreven procedure en er is de mogelijkheid voor de gedetineerde om zich te laten bijstaan door een advocaat. Niettemin stelde het CPT in Jamioulx twee tekortkomingen vast. Ten eerste blijken tijdens zo'n procedure in Jamioulx in de praktijk advocaten veelal afwezig, terwijl zij in Ittre wel regelmatig aanwezig zijn. De grootste lacunes schuilen echter in de motivatie van de getroffen tuchtsancties. In Ittre getuigden meerdere gedetineerden bovendien dat ze voor de tuchtzitting onder druk werden gezet om anderen aan te geven en zo zelf een lichtere sanctie te krijgen. Dergelijke pogingen tot intimidatie en manipulatie kunnen voor het CPT dan ook niet door de beugel.

Herhaaldelijk heeft het CPT gewezen op het belang

van onafhankelijk toezicht en van een klachtenprocedure. De rol van de commissies van toezicht is volgens haar cruciaal in de preventie van slechte behandelingen.¹⁷ Zij prijst dan ook de samenwerking met deze commissies en de kwaliteit van het afgeleverde werk. De gevangenschappen van Jamioulx, Ittre en Lantin krijgen regelmatig bezoek van hun respectievelijke commissie van toezicht. In Brugge echter blijkt dit niet het geval. Daar heeft de voltallige commissie van toezicht immers ontslag genomen. Het louter vrijwillige karakter van de opdracht en het gebrek aan werkingsmiddelen is daar niet vreemd aan. Het CPT vraagt de Belgische overheid om onmiddellijk maatregelen te nemen opdat men in Brugge over een commissie van toezicht zou beschikken. Bovendien vraagt ze dat alle commissies van toezicht over de noodzakelijke middelen zouden beschikken om zich in goede omstandigheden van hun opdracht te kwijten.

De basiswet voorziet in de oprichting van klachtencommissies binnen de schoot van de commissies van toezicht. Zij kunnen beslissingen van de directie ten aanzien van individuele gedetineerden vernietigen en tegen hun beslissing staat beroep open bij de Beroepscommissie van de Centrale Toezichtsraad. Maar de betreffende titel VIII, over het klachtenrecht is nog niet in uitvoering. De delegatie beveelt de Belgische overheid aan om hier onmiddellijk aan te verhelpen en de nodige uitvoeringsbesluiten te nemen.

Geesteszieken / psychiatrische patiënten

Bij haar bezoeken aan psychiatrische ziekenhuizen heeft het CPT al herhaaldelijk de problematiek van het 'informed consent' (de geïnformeerde instemming met de zorgen) bij een gedwongen opname aangekaart. De gedwongen opname in de psychiatrie wordt in ons land geregeld door de wet van 26 juni 1990, de wet betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke. Tijdens haar bezoek aan de afdeling voor gedwongen opnames, l'Hôpital d'Accueil Spécialisé (HAS) van psychiatrisch ziekenhuis Fond' Roy te Ukkel heeft de delegatie moeten vaststellen dat geen enkele formule van geschreven instemming werd gebruikt of opgetekend.

"Le CPT tient à rappeler une nouvelle fois que, par principe, un patient doit être en mesure de donner un consentement libre et éclairé au traitement et que l'admission non volontaire d'une personne dans un établissement psychiatrique ne doit pas être conçue comme autorisant le traitement sans son consentement. Il s'ensuit que tout patient capable de discernement, qu'il soit hospitalisé de manière volontaire ou non volontaire, doit avoir la possibilité de refuser un traitement ou toute autre intervention médicale. Toute dérogation

¹⁵ § 141.

¹⁶ § 148.

¹⁷ § 158.

*à ce principe fondamental doit avoir une base légale et ne s'appliquer que dans des circonstances exceptionnelles clairement et strictement définies.*¹⁸

De delegatie wijst er verder op dat voor het ogenblik de genoemde wet van 1990 geen enkele beschikking met betrekking tot instemming met de zorg bevat. Ze raadt ons land aan om deze wet in die zin te wijzigen en om in de tussentijd richtlijnen te geven m.b.t. de behandeling onder dwang van geesteszieken die zich inspireren op de door haar beschreven beginselen.

Een andere terugkerende opmerking die het CPT maakte naar aanleiding van dit bezoek handelt over het gebruik van dwangmiddelen en isolement.¹⁹ Het bezochte HAS telt in Unité B drie isolatiekamers en alle bedden van Unité A zijn permanent voorzien van fysieke dwangmiddelen. Er is een geschreven procedure voor het gebruik ervan uitgewerkt en die voorziet ook in een register dat elke dag door de arts gevisieerd moet worden. De raadpleging van dit register toont aan dat het isolement en de dwangmiddelen redelijk frequent gebruikt worden: drie à vier maal per dag en in het algemeen gedurende enkele uren. Toch kunnen de periodes oplopen tot 11 dagen. Dergelijke duurtijden zijn in de ogen van het CPT buitensporig. Bovendien leidt de permanente aanwezigheid van fysieke dwangmiddelen aan de bedden van Unité A tot een banalisering van hun gebruik en draagt het niet bij tot een vertrouwensrelatie tussen patiënten en verzorgend personeel. Het comité vraagt dan ook dat een beleid en procedures worden ontwikkeld over deze materie.²⁰ Aansluitend raadt het aan dat het personeel zou gevormd worden over het gebruik van fysieke dwangmiddelen. Personeelsleden legden immers herhaaldelijk het werk neer naar aanleiding van beslissingen tot immobilisatie van patiënten.

Tenslotte stipt het CPT nogmaals de problematiek aan van de waarborgen voor patiënten in het kader van de genoemde wet van 1990 ter bescherming van de persoon van de geesteszieke. Ten tijde van eerdere bezoeken aan psychiatrische instellingen in ons land werden een reeks aanbevelingen geformuleerd om de patiëntenrechten beter te waarborgen, zowel bij aanmelding, tijdens hun verblijf en bij ontslag.²¹

"D'emblée, il convient de préciser que les informations et les arguments avancés par les autorités belges pour ne pas met-

*tre en œuvre certaines des recommandations du CPT ne lui sont guère apparus convaincants."*²²

Vervolgens overloopt het CPT nogmaals de pijnpunten van deze wet bij aanmelding, tijdens het verblijf en bij ontslag. Nergens voorziet de wet dat het rapport of het advies dat aan de basis van zo'n opname ligt moet worden opgesteld door een arts gespecialiseerd in psychiatrie. Tijdens het bezoek werden de administratieve dossiers van de patiënten ingekeken en ze bevatten allen een rapport of advies van een psychiater. Niettemin is dit nog steeds geen wettelijke verplichting en gezien de maatregel tot tien dagen kan duren zonder interventie van een vrederechter, vraagt het CPT om haar positie te herzien. In samenhang daarmee stipt de delegatie ook het ethisch conflict aan tussen de verzorgende en de expertisefunctie bij de opname. De wet vereist immers uitdrukkelijk dat het omstandig verslag dat aan de vrederechter dient te worden overgemaakt om het verblijf te verlengen wordt opgesteld door 'de geneesheer-diensthooft'.²³ Naar analogie met het onderscheid dat de basiswet gevangeniswezen maakt tussen de psychiater als expert en de psychiater als zorgverlener, vraagt het CPT de overheid om ook bij een burgerlijke gedwongen opname een gelijkaardig onderscheid in te voeren.²⁴

Daarenboven wenst het CPT ook de problematiek van de duur van de vrijheidsberoving in het kader van de dringende, spoedeisende procedure aan te kaarten. De vrijheidsberoving kan tot tien dagen duren vooraleer de vrederechter tussenkomt. Verder is er geen procedure voorzien om de maatregel automatisch te herzien. Na de veertigste dag observatie kan de vrijheidsberoving tot twee jaren duren. Volgens het CPT zou de beslissing tot behoud automatisch door de vrederechter moeten worden herbekeken om de drie tot zes maanden.²⁵

Tenslotte staat het comité perplex bij de vaststelling dat de afhandeling van het beroep tegen de plaatsing (45 dagen²⁶) die van de maximale duur van de observatie (40 dagen) kan overschrijden. Het belang van de patiënt om beroep aan te tekenen wordt op die manier wel erg relatief. Ook stelt de delegatie zich vragen bij de beslissingsbevoegdheid van de 'geneesheer-diensthooft' zonder tussenkomst van de vrederechter 'tot nazorg buiten de instelling' onder voorwaarden.²⁷

18 § 200.

19 § 203.

20 Men kan zich daarbij inspireren op het 16^e algemene activiteitenrapport: CPT/inf (2006): <http://www.cpt.coe.int/fr/annuel/rapp-16.pdf>.

21 Centre Hospitalier Jean Titeca te Brussel (<http://www.cpt.coe.int/documents/bel/2002-25-inf-fra.pdf>) en het UPC Sint-Camillus in Bierbeek (<http://www.cpt.coe.int/documents/bel/2006-15-inf-fra.pdf>).

22 § 204.

23 Art. 13 Wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke (B.S. 27 juli 1990).

24 § 206.

25 § 209.

26 Nl. beroepstermijn van 15 dagen en de rechtbank die zich binnen de 30 dagen dient uit te spreken.

Over deze twee laatste punten zou de delegatie graag de commentaren van de Belgische autoriteiten ontvangen.²⁸

Positieve vermeldingen

Politie

We gaven reeds aan dat het CPT opgetogen is over het wetgevend initiatief m.b.t. de fundamentele waarborgen voor administratief aangehouden. Daarnaast werden er minimumnormen aangenomen voor de opsluiting in politiecellen²⁹, m.n. wat betreft de oppervlakte en de standaarduitrusting. Een andere positieve vermelding verdient de invoeging van een artikel 33sexies in de wet op het politieambt:

"Elke persoon die het voorwerp uitmaakt van een vrijheidsberoving heeft tijdens de ganse duur van zijn vrijheidsberoving recht op voldoende drinkwater, het gebruik van aangepast sanitair en, rekening houdende met het tijdstip, recht op een maaltijd."

Toch stelt het CPT vast dat de toestand in de praktijk nauwelijks is veranderd: sommige instellingen (de politiepost in Brussel-Zuid en het commissariaat van Molenbeek) bieden enkel wafels aan, andere sandwiches of boterhammen en vaak op kosten van de gedetineerden zelf of op die van de politieagenten van wacht als de gearresteerden geen geld bij zich hebben. Bovendien hebben vele gedetineerden geklaagd lange tijd te hebben moeten wachten alvorens een glas water te krijgen. Het CPT dringt erop aan deze kwestie voor eens en altijd te regelen.

*"Toute personne détenue par la police devrait avoir aisément accès à de l'eau potable et recevoir de la nourriture aux heures normales de repas (y compris un repas complet au moins par jour.)"*³⁰

Vreemdelingen

Het CPT verwelkomt de beslissing van de regering om althans in principe families met kinderen niet meer onder te brengen in gesloten centra. Immers voor deze gezinnen werd een alternatief gevonden in 'terugkerwoningen', waar Minister Turtelboom in oktober 2008 mee startte. Het CPT moedigt de regering aan om dit project uit te breiden naar de gezinnen aan wie de toegang tot het grondgebied wordt geweigerd.

Bij haar bezoek aan het gesloten centrum van Vottem bij Luik heeft de delegatie geen enkele aanwijzing voor slechte behandeling van de bewoners door het perso-

neel ontvangen. Er werd hen zelfs geen enkel ernstig incident tussen de bewoners gesignaleerd. Toch merkt de delegatie op dat ongeveer 20 % van de opgesloten ex-gedetineerden zijn en dat dit een bron was van talrijke problemen en spanningen. Daarom acht zij het wenselijk om de aanwezigheid van ex-gedetineerden te beperken en om de voorbereidende procedures voor verwijdering reeds in de penitentiaire instelling op te starten. Zij wijt de huidige toestand aan een onvoldoende samenwerking tussen de penitentiaire administratie en de dienst vreemdelingenzaken.

Het CPT is tevens lovend over een overeenkomst van de Dienst Vreemdelingenzaken met een koepel van psychiatrische centra en diensten voor geestelijke gezondheidszorg. Dit vergemakkelijkt een snelle tussenkomst van professionals ingeval van nood aan psychiatrische zorg.

Er zijn ook enkele positieve vermeldingen over het INAD-centrum waar contacten met de buitenwereld voorzien worden in de vorm van telefonische contacten en bezoekrecht. Ook worden de bewoners geïnformeerd over hun rechten en plichten tijdens hun verblijf in het centrum.

Penitentiaire inrichtingen

Het CPT prijst het brede scala van maatregelen dat de regering in het kader van haar 'Masterplan 2008-2012' heeft aangekondigd om de detentie-infrastructuur humaner te maken en om tegemoet te komen aan het probleem van overbevolking. Niettemin wijst de delegatie er fijntjes op dat een capaciteitsverhoging op zich het probleem van overbevolking niet duurzaam oplost. Er werd immers al meermaals vastgesteld dat de gevangenispopulatie eerder neigt toe te nemen naarmate de capaciteit groeit. De gevangenispopulatie beheersbaar houden vereist daarentegen veeleer een beleid van beperking of modulering van het aantal personen dat in hechtenis wordt geplaatst. Het CPT zou graag geactualiseerde informatie ontvangen over het gevoerde beleid op dit vlak.

In juni 2008 werden zowel in Brugge als in Lantin afdelingen bijzondere individuele veiligheid geopend. Deze afdelingen richten zich op mannelijke veroordeelden die moeilijk te beheersen zijn omwille van extreme en voortdurende gedragsproblemen gepaard gaand met geweld tegen personeelsleden en of medegedetineerden. De sluitsteen van dit project berust grotendeels op het menselijk kapitaal dat hiervoor werd ingezet: het personeel dat speciaal werd gevormd en vrijwillig in dit project stapte, de directie en de aanwezigheid

²⁷ Art. 16 Wet van 26 juni 1990.

²⁸ § 210.

²⁹ K.B. van 14 september 2007 betreffende de minimumnormen, de inplanting en de aanwending van de door de politiediensten gebruikte opsluitingsplaatsen, B.S. 16 oktober 2007.

van een zorgequipe die nauw met het bewakingskader samenwerkt. Over dit menselijk kapitaal geen kwaad woord, integendeel de gedetineerden onderlijnden de correcte behandeling door het personeel. Ook de materiële omstandigheden zijn aanvaardbaar volgens het comité, op drie tekortkomingen na: de toiletten zijn onvoldoende afgescheiden, de cellen kijken uit op een muur (op nauwelijks 4,4 meter van de cellen) en de vensters hebben geen gordijnen waardoor enkele cellen ook 's nachts in het licht baden hetgeen de gedetineerden hindert om te slapen.

Eerder bespraken we al de detentieomstandigheden en het gebrek aan activiteiten in Jamioulx. Het contrast met Ittre is dan ook opvallend. Hier worden de omstandigheden als uitstekend beschreven: individuele cellen met afgescheiden toiletten en lavabos. Gedetineerden kunnen hier elke dag douchen. De helft van de gedetineerden is er tewerkgesteld, maar er worden ook andere activiteiten aangeboden zoals onderwijs en ontspanningsactiviteiten. Elke gedetineerde kan er vijf keer per week naar een gym- of sportzaal en daarenboven is er driemaal per dag, d.w.z. zes uur in totaal, de mogelijkheid om naar de wandeling te gaan.

Begin 2006 werd in uitvoering van de basiswet³¹ de Penitentiaire gezondheidsraad opgericht "die aan de minister adviezen verleent teneinde de kwaliteit van de gezondheidszorg te bevorderen in het belang van de gedetineerde patiënt". In haar eerste advies van 2009 heeft deze raad voorgesteld om de gezondheidszorgen in de gevangenis te hervormen. Ze stelt voor om hierbij de FOD Volksgezondheid meer te betrekken of zelfs de volledige bevoegdheid aan deze overheidsdienst over te dragen. Het CPT juicht dit advies toe omdat het volgens haar bijdraagt aan basisprincipes zoals de gelijkwaardigheid tussen de zorgen in de gevangenis en deze in de vrije samenleving en de professionele onafhankelijkheid van de zorgverstrekkers. Hierbij aansluitend kan ook de duidelijke splitsing tussen psychiatrische zorg en psychiatrische expertise op bijval van het CPT rekenen. De delegatie vraagt of op het vlak van de gewone geneeskunde dergelijke splitsing in het vooruitzicht wordt gesteld.³²

Beide door de delegatie bezochte gevangenissen hebben te lijden onder een handel in verdovende middelen en medicijnen. De rol van deze handel in het geweld tussen gedetineerden werd reeds aangestipt. Maar ook het gebruik kent slachtoffers. Twee overlijdens in 2009 te Ittre bleken te wijten aan de combinatie van medicatie en verdovende middelen.

Volgens het CPT zouden de betrokken professionele middens gedragsrichtlijnen moeten uitschrijven over het voorschrijven en het oordeelkundig gebruik van psychotrope stoffen. Het bestaan van een drugsbeleidplan en de voorgestelde methadonprogramma's aan gebruikers wordt toegejuicht door het CPT. Toch is zij van oordeel dat gezien de omvang van de problematiek meer doeltreffende maatregelen onontbeerlijk zijn om het drugprobleem in onze gevangenissen aan te pakken. De bedoeling moet zijn niet alleen het aanbod te verminderen, maar ook de vraagzijde, o.a. via het versterken van de sociale en psychologische hulp aan gedetineerden en de toegankelijkheid van een behandeling.

Algemeen gesproken waren de mogelijkheden tot contacten met de buitenwereld in Ittre en Jamioulx bevredigend.³³ Toch konden grote verschillen tussen beide inrichtingen worden vastgesteld, waarbij zowel de bezoek- als de telefoonregeling in Ittre uitgebreider is. Het bezoek voor gedetineerden geplaatst in de afdeling individuele bijzondere veiligheid in Brugge kan echter beter. Bezoekers dienen immers heel de instelling te doorlopen vooraleer ze op de afdeling zelf geraken waar ook het bezoek plaatsvindt.

Minderjarigen

In het rapport van het CPT krijgt internaat 't Knipoogje (onderdeel van MPI 't Vurstjen) in Evergem op heel wat aspecten goede punten: de materiële omstandigheden zijn van een zeer hoog niveau, de voeding krijgt er bijzondere aandacht en gedurende de week is er een gevarieerd activiteitenprogramma. In het weekend echter worden de jongeren naar een ander internaat in Koksijde overgebracht waar de verblijfscondities minder goed zijn en er minder activiteiten worden georganiseerd.

Tenslotte juicht het CPT toe dat in dit internaat geen gebruik wordt gemaakt van maatregelen als isolatie.

Geesteszieken / psychiatrische patiënten

Over het HAS in Ukkel werd de delegatie geen enkele aantijging van slechte behandeling van patiënten door verzorgend personeel gesignaleerd. In het algemeen heersen er bevredigende relaties tussen beide groepen. Ook de materiële omstandigheden voor het verblijf van de patiënten waren in alle opzichten correct.

30 § 30, p. 20.

31 Nl. art. 98, in uitvoering vanaf 1 januari 2006 a.g.v. het K.B. van 12 december 2005, tot bepaling van de datum van inwerkingtreding van artikel 98 van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden en tot regeling van de samenstelling, de bevoegdheden en de werking van de Penitentiaire Gezondheidsraad.

32 § 120.

33 § 157.

Nieuwe vaststellingen en aanbevelingen

Politie

Voor het eerst onderzocht het CPT de kwestie van het gebruik van de taser (stroomstootwapen) door de politiediensten. De delegatie bemoedigt het standpunt van de Minister van Binnenlandse zaken die dergelijke wapens enkel wil ter beschikking stellen van speciale eenheden van de federale politie en het gebruik ervan wil beperken. Toch stellen zich nog enkele vragen. Ze dringt erop aan dat er duidelijke wettelijke criteria zouden komen die verder gespecificeerd worden in omzendbrieven. Hieruit volgt eveneens dat dergelijke wapens niet aan alle politieagenten worden ter beschikking gesteld. Volgens haar dient men zich hierbij eveneens te inspireren op de beginselen van toepassing op het gebruik van vuurwapens. Het gebruik ervan dient aan vijf principes te voldoen: wettigheidsprincipe, subsidiariteitsbeginsel, evenredigheidsbeginsel, voorafgaande waarschuwing en het voorzorgsprincipe. Tenslotte zou elk gebruik ervan moeten worden geregistreerd, zowel het gebruik in de schiet-mode als in de contact-mode. In één van de vijf sedert 2004 door de federale politie geregistreerde gevallen, blijken de voorgeschreven principes niet te zijn toegepast. Het doet het CPT concluderen dat het louter geen gevolg geven aan een bevel onvoldoende motief is om het gebruik van een stroomstootwapen te rechtvaardigen. Nog verontrustender is echter dat het CPT tijdens haar bezoeken aan de gevangenissen van Brugge, Iltre en Lantin geloofwaardige informatie heeft bekomen waaruit blijkt dat een dergelijk wapen ook in penitentiaire middelen werd gebruikt (met name in de gevangenis van Brugge door de lokale politie en in Andenne door de speciale eenheid van de federale politie). Dit gebruik werd evenmin geregistreerd.

Een ander nieuw topic in dit CPT-rapport is het gevangenenvervoer. Met name het vervoer van gedetineerden met veiligheidsrisico 'niveau 3' baart het comité zorgen. Deze overbrengingen gebeuren door de federale politie in een geblindeerde wagen waarbij bovendien zowel de ogen als de oren van de betreffende gedetineerden worden bedekt: brillen van ondoorschijnend glas en hoofdtelefoons die bij gelegenheid oorverdovende muziek uitzenden. Volgens het CPT zijn deze technieken gelijk te stellen met technieken van desoriëntatie in tijd en ruimte die op geen enkele manier behoren tot de algemene principes van ordehandhaving en zijn ze eigen aan een onmenselijke en vernederende behandeling.³⁴ Het CPT vraagt of deze technieken toegelaten zijn door de Belgische overheid. In het bevestigende geval raadt ze aan het gebruik

ervan onmiddellijk te verbieden. Er zijn immers alternatieven om de veiligheid van dergelijke overbrengingen te garanderen: onregelmatige uren en routes van overbrenging, andere transportmiddelen...

Vreemdelingen

Ook de opsluiting van vreemdelingen werd getoetst aan de criteria van het CPT op verschillende items. Naar aanleiding van het bezoek aan het gesloten centrum van Vottem merkt de delegatie op dat de aangeboden activiteiten nogal magertjes uitvallen. De bewoners hebben onder meer toegang tot een ontspanningszaal met televisie en de mogelijkheid om gezelschapspelen te spelen, een leeszaal waar kranten beschikbaar zijn en een zaal waar men enkele sportieve activiteiten kan ontplooiën zoals tafelvoetbal en tafeltennis. Toch worden slechts enkele cursussen zoals Frans en informatica aangeboden voor 12 personen, terwijl het centrum een capaciteit heeft van 160 plaatsen.

Het centrum herbergt ook een medisch centrum met twee kamers om de patiënten te isoleren van de andere bewoners. Niettemin kon het comité vaststellen dat in deze kamers ook bewoners werden geplaatst om andere dan medische redenen, zoals nieuwkomers. De delegatie vraagt om aan deze praktijk een einde te stellen. Over het algemeen zijn de medische zorgen bevredigend. Met betrekking tot het voorkomen van mishandeling bij een gedwongen repatriëring vraagt het comité dat bij het medisch onderzoek dat volgt op de terugkeer naar het centrum systematisch ook attesten met de vaststelling van de eventuele kwetsuren zou worden afgeleverd. Enkele personen hadden geklaagd over te strakke boeien. Ook in deze sector komt de opmerking terug dat medicatie wordt verdeeld door niet verzorgend personeel en dat het medisch geheim wordt geschonden doordat bepaalde medische gegevens via een informaticasysteem beschikbaar zijn voor alle personeelsleden.

De tucht- en ordemaatregelen in de gesloten centra worden geregeld per koninklijk besluit.³⁵ Wat het luik tucht betreft is er een procedure voorzien waarbij de betrokkene gehoord wordt en kan hij beroep aantekenen bij een klachtencommissie. Er is echter nergens voorzien de betrokkene kennis dient te krijgen van een geschreven beslissing. De delegatie raadt aan dat er maatregelen worden genomen opdat de bewoner een kopie van de beslissing tot tuchtsanctie ontvangt, dat deze gemotiveerd is en dat het de beroepsmogelijkheden vermeldt. Als tuchtsanctie is plaatsing in isolement strikt gelimiteerd. Dit is niet het geval wanneer het om een ordemaatregel gaat. In deze beschikt de directie over een ruime discretionaire bevoegdheid: er is geen strikte procedure voorzien. Problematisch

³⁴ § 44.

³⁵ K.B. van 2 augustus 2002 (en gewijzigd in 2009 naar aanleiding van de vernietiging van enkele artikelen door de Raad van State).

is bovendien dat er geen beperking is qua duur van deze plaatsing. Hierover maakt de delegatie zich grote zorgen, rekening houdend met de eventuele risico's op misbruik. Indien men een maatregel als isolatie toepast dan dienen er ook effectieve waarborgen te worden voorzien. De betrokkene moet worden gehoord, moet kennis krijgen van de motieven tot plaatsing en moet de mogelijkheid hebben om deze beslissing aan te vechten. Het CPT stelt daarom voor dat deze principes zouden worden opgenomen in het betrokken koninklijk besluit.

Hetzelfde K.B. voorziet eveneens in een klachtenprocedure. De delegatie stelde vast dat in Vottem de directeur als tussenpersoon optreedt bij het indienen van de klachten. Zij stelt daarbij vast dat recentelijk geen enkele klacht werd ingediend. Dit kan betekenen dat er een hoge graad van tevredenheid is bij de bewoners, maar het kan evengoed beduiden dat er weinig vertrouwen is bij de bewoners in de klachtenprocedure. Het CPT neigt eerder naar deze laatste conclusie en vraagt dat de klachtenprocedure wordt herzien.

Naar aanleiding van haar kort bezoek aan de grenscontrolepost stelde het CPT vast dat aan vreemdelingen beslissingen over hun verblijf in het Nederlands of het Frans worden betekend en dat hun mondeling een toelichting in het Frans of Engels wordt verschaft. Het is echter voor het comité onontbeerlijk dat vreemdelingen die trachten toegang te krijgen tot het grondgebied van een land en die zich in een situatie bevinden die strijdig is met de voorschriften onmiddellijk de nodige informatie krijgen. Met name zou hun schriftelijk informatie m.b.t. hun rechten en de procedure moeten worden verschaft in een taal die ze verstaan. Het document zou derhalve moeten beschikbaar zijn in de meest gangbare talen en desgevallend zou een beroep moeten worden gedaan op een tolk.

Penitentiaire inrichtingen

Eén van de meest opmerkelijke maatregelen die ons land heeft getroffen in de strijd tegen de overbevolking is de huur van 500 cellen in het Nederlandse Tilburg. Het CPT heeft het akkoord tussen de Belgische en Nederlandse staten bestudeerd, maar acht het nog te vroeg om zich over deze bijzonder complexe constructie uit te spreken.³⁶ Haar hoofdbekommernis gaat vooral uit naar de praktische effecten van deze overplaatsing van gedetineerden zowel op de juridische situatie als op de behandeling van de gevangenen. Eén opmerking wil de delegatie echter nu al kwijt. Op basis van de hen beschikbare informatie lijkt het dat een dergelijke overplaatsing geen uitdrukkelijke goedkeuring

van de betrokken gedetineerden vereist. Het ontbreken van een dergelijke uitdrukkelijke goedkeuring is in de ogen van de delegatie problematisch. Ze verwijst daarbij naar analogie op de algemene principes voorzien in het Europees verdrag voor de tussenstaatse overbrenging van veroordeelden.³⁷ Deze voorzien uitdrukkelijk het akkoord van de drie partijen: de vragende staat, de ontvangende staat en de betrokken gedetineerde. Deze overbrenging heeft immers tot gevolg dat de gedetineerde in bepaalde gevallen onderworpen zal worden aan het Nederlands recht, bijvoorbeeld indien hij in de strafinrichting een strafrechtelijke inbreuk pleegt.

Tijdens haar bezoek in Ittre heeft de delegatie een aantal aantijgingen van gedetineerden ontvangen over opzettelijke fysieke mishandelingen door leden van het bewakingskader.³⁸ Het zou hierbij gaan om het slaan van gedetineerden in de naakte cel terwijl deze geboeid waren en provocaties door het personeel opdat gedetineerden zich agressief zouden opstellen. Deze agressie zou dan een plaatsing in een naakte cel rechtvaardigen en mishandelingen mogelijk maken. Het CPT neemt deze aantijgingen, opgetekend in diverse secties bij verschillende gedetineerden, onafhankelijk van elkaar, bijzonder ernstig. Aansluitend raadt het de Belgische staat aan om een grondig en onafhankelijk onderzoek uit te voeren naar deze aantijgingen en naar de eventuele verantwoordelijkheden van het middenkader en de directie van deze penitentiaire instelling. Ze roept in het algemeen de overheid op om aan het penitentiair personeel van Ittre duidelijk te maken dat fysieke mishandeling van gedetineerden en elke vorm van provocatie ontoelaatbaar zijn en dat ze streng zullen worden bestraft.

Over Jamioulx maakt het CPT melding van het overlijden van een geïnterneerde volgend op een interventie van drie penitentiaire beambten.³⁹ De drie zouden in verdenking zijn gesteld wegens opzettelijke slagen en verwondingen met de dood tot gevolg maar zonder het oogmerk te doden. Ook hier wil de delegatie op de hoogte blijven van de gevolgen die aan deze gebeurtenissen werden gegeven en vraagt ze een volledige herziening van de opleiding voor bewaarders m.b.t. interventietechnieken.

Ondanks de eerder gemelde positieve noten over de afdeling bijzondere veiligheid in Brugge, liet het rapport van de delegatie ook enkele wanklanken over deze afdeling horen. Slechts drie van de acht gedetineerden op deze afdeling voldeden aan de initiële plaatsingscriteria. Deze gang van zaken baarde ook de directie en het personeel van deze afdeling zorgen. Het CPT roept dan ook de overheid op om onmiddellijk een

³⁶ § 80.

³⁷ Verdrag van de Raad van Europa van 21 maart 1983 inzake de overbrenging van geïnterneerde personen.

³⁸ § 88.

³⁹ § 89.

einde te stellen aan de plaatsing van gedetineerden op deze afdeling die niet overeenkomen met de toegangs criteria. Andere opmerkingen betreffen de materiële omstandigheden. Vooreerst blijkt er een tekort aan lokalen voor activiteiten. Daarnaast zijn er unaniem klachten over het eten. Als gevolg van de afstand tot de keuken is het eten koud wanneer het op de afdeling aankomt. Tenslotte is er de klacht over de voorwerpen die de gedetineerden op cel mogen houden. Noch persoonlijke voorwerpen, noch aangeschafte kantine-waren mogen op cel bewaard worden, zelfs totaal onschadelijke voedingswaren zijn niet toegelaten op cel. Dit leidt bij gedetineerden tot frustraties. Ze voelen zich als kinderen behandeld: *“Alles moet altijd eerst gevraagd worden”*.⁴⁰

Voorts vestigt het CPT de aandacht op de problematiek van de terugkeer naar een normale detentie na een verblijf op deze afdeling. Ze nodigt de overheid uit om de mogelijkheid te onderzoeken deze gedetineerden naar 'bufferafdelingen' over te brengen als tussenstap naar een normale detentie.

De luidste valse noot over deze afdeling bijzondere individuele veiligheid heeft echter betrekking op het gebrek aan procedurele waarborgen bij plaatsing in dit regime. De plaatsing in zo'n regime is geregeld door een deel van de basiswet dat reeds in uitvoering is.⁴¹ Kritiek punt is echter dat de paragraaf (art. 118, §10) die beroepsmogelijkheden creëert bij de beroepscommissie van de Centrale Toezichtsraad nog steeds wacht op de nodige uitvoeringsbesluiten. De enige mogelijkheid om de beslissing van de Directeur-Generaal tot plaatsing in een individueel bijzonder veiligheidsregime aan te vechten is via de rechtbank van eerste aanleg. Omdat een dergelijke plaatsing heel ingrijpend is zowel inhoudelijk als naar de mogelijke duur ervan⁴², roept het CPT op om de effectieve beroepsmogelijkheid die bij wet is voorzien onmiddellijk in uitvoering te brengen.

Aansluitend bij de reeds vermelde kritieken over de gezondheidszorgen formuleert het CPT een paar opmerkingen naar aanleiding van het bezoek aan Jamioulx en Ittre. Zo zijn er in Jamioulx klachten over de wachttijden om een tandarts te raadplegen. In Ittre stelt zich het probleem van 'medische escortes'. Bij een dringend vervoer naar een ziekenhuis wordt de Brusselse politie ingeschakeld wegens gebrek aan middelen voor de bevoegde politiediensten in Waals-Brabant. Ook in de regio Charlerloi stellen er zich problemen bij de hospitalisatie van gedetineerden. Omdat in de regio beveiligde ziekenhuiskamers ontbreken worden gedetineerde patiënten systematisch vastgebonden aan

hun ziekenhuisbed.

Zowel in Jamioulx als in Ittre is het medische onderzoek bij het onthaal van nieuwe gedetineerden een automatisme, maar naar aanleiding van incidenten op de wandeling gebeurt er geen systematisch medisch onderzoek. Gezien het reeds eerder geschetste probleem van geweld tussen gedetineerden is het bijhouden van opgelopen verwondingen en het zo nodig doorspelen ervan aan de bevoegde instanties belangrijk in de preventie van mishandeling van gedetineerden.

In beide instellingen werden strafcellen, veiligheidscellen of naakte cellen ook om medische redenen gebruikt (bv. bij een zelfmoordrisico). In Ittre vernam de delegatie dat gedetineerden er geboeid werden ondergebracht en ze meldt één geval van een gedetineerde die naakt en geboeid in zo'n veiligheidscel doorbracht. Het CPT noemt dit een vernederende behandeling en vraagt om aan deze praktijk onmiddellijk een einde te stellen. Er bestaat aangepaste kleding die toch rekening houdt met het risico op zelfmoord.

Nog in Ittre toont het CPT zich bezorgd over situaties die min of meer op collectieve sancties lijken. Op twee verdiepingen werden alle activiteiten buiten de cel tussen 18 en 20u opgeschort, blijkbaar omwille van veiligheidsredenen naar aanleiding van twee recente ontsnappingen. Deze maatregel werd door alle gedetineerden op de betrokken afdelingen gezien als een de facto collectieve sanctie.

*“Le CPT souhaite rappeler que les sanctions collectives sont interdites par les Règles Pénitentiaires Européennes (Articles 60, alinéa 3).”*⁴³

Minderjarigen

Naar aanleiding van informatie over ernstige feiten van mishandeling, met name over seksueel misbruik tussen bewoners, bracht het CPT ditmaal een bezoek aan internaat 't Knipoogje dat gelieerd is met MPI 't Vurstjen te Evergem. Ze doet op basis van de vaststellingen een aantal aanbevelingen⁴⁴ aan dit internaat en aan vergelijkbare instellingen die minderjarigen in België opvangen. Wanneer jongeren een kamer moeten delen, dient er een bijzondere aandacht te gaan naar de selectie van wie bij wie wordt geplaatst: leeftijden, niveau of type van handicap, persoonlijke affiniteiten, aantal bedden. Dat er 's nachts regelmatige rondes of waken gebeuren door de opvoeders en dat men zich niet beperkt tot een 'slapende' nachtdienst waarbij de opvoeders zich in de eigen kamer insluiten. Een der-

40 § 100.

41 Nl. afdeling III, art. 116-118 – met uitzondering van art. 118, § 10.

42 De duur is maximaal twee maanden, maar is hernieuwbaar ad infinitum (art. 118, § 7).

43 § 150.

44 § 171.

gelijke praktijk, vastgesteld in Evergem noemt het CPT 'onbegrijpelijk'. Verder dient er een preventieplan voor mishandeling te worden uitgewerkt, rekening houdend met de eigenheden van de categorieën minderjarigen die er verblijven. Tenslotte zouden er regelmatig inspecties door een speciaal toegerust orgaan moeten gebeuren.

Hoewel het internaat globaal genomen aan haar bewoners de gepaste medische zorgen toedient maakt het CPT hierbij toch drie kanttekeningen. Ten eerste ontbreekt een medisch onderzoek bij de opname. Dit zou zo spoedig mogelijk na de opname moeten gebeuren en bij voorkeur nog de dag van de opname zelf. Zo'n onderzoek is belangrijk om zicht te krijgen op de mogelijke gezondheidsproblemen van de jongeren en om de nodige preventiemaatregelen te nemen. In de tweede plaats merkt het CPT op dat het medisch geheim dient te worden gerespecteerd.⁴⁵ In 't Knipooje werden medische gegevens bewaard achter slot en grendel, maar waren ze wel toegankelijk voor opvoeders en directie. Het CPT onderlijnt dat deze hier geen toegang toe mogen hebben en dat medische dossiers onder medische verantwoordelijkheid dienen te worden bewaard. Een vergelijkbaar probleem stelde men vast m.b.t. de voorbereiding en de verdeling van de medicatie. Het CPT beveelt dan ook aan dat het beheer van de apotheek en de verdeling van de geneesmiddelen zou worden herzien.

Een laatste aspect van kritiek betreft het toezicht en de klachtenafhandeling. De geplaatste jongeren zouden zich zowel intern als extern moeten kunnen beklagen en het recht moeten hebben om zich op een vertrouwelijke wijze tot de juiste instantie te wenden. Ook onderstreept het comité het belang van een regelmatig toezicht door een onafhankelijk toezichtorgaan. Zulke instantie zou men kunnen belasten met het afhandelen van klachten en het nemen van de noodzakelijke maatregelen.

Beide aspecten hebben volgens het CPT onvoldoende aandacht gekregen van de bevoegde overheden. Er werd op geen enkele manier in een klachtenprocedure, zelfs geen klachtenbus of vertrouwenspersoon, voorzien. Tijdens het onderzoek kon worden vastgesteld dat het MPI wel regelmatig schoolinspecties kreeg, daarom is het voor het CPT des te onbegrijpelijk waarom de inspecties stopten aan de deuren van het internaat.

Geesteszieken / psychiatrische patiënten

Hoewel zoals gezegd de materiële omstandigheden in de afdeling HAS van het bezochte psychiatrisch ziekenhuis in Ukkel volkomen correct waren, stelde de delegatie bij haar bezoek vast dat er zich 36 patiënten

bevonden, terwijl er maar plaats is voor 35. De hoofd-geneesheer kon geen dringende opname waartoe de Procureur des Konings had beslist, weigeren. Hierdoor moest één patiënt tijdelijk verblijven in één van de drie isolatiekamers. Het CPT vraagt de overheid om maatregelen te nemen om opnames in overtal te vermijden. Verder bestempelt het comité de activiteiten voor de patiënten in Unité A als redelijk beperkt.

Tijdens het bezoek hebben meerdere patiënten zich beklagd over de afwezigheid van schriftelijke informatie. Inderdaad werd er geen informatiebrochure ter beschikking van de patiënten gesteld over het HAS omdat deze niet meer werd geüpdatet sedert 2004.

Wat de mechanismen van klachtenafhandeling en inspectie betreft, werd de delegatie ingelicht dat er een ombudsdienst binnen de FOD Volksgezondheid werd ingesteld bevoegd voor de afhandeling van klachten van patiënten (inbegrepen psychiatrische patiënten die gedwongen werden opgenomen). De inspecties voorzien door de wet van ter bescherming van de persoon van de geesteszieke zijn die door de vrederechter en die door de procureur des Konings.⁴⁶ Het CPT zou graag de verslagen voor 2009 van deze twee instanties over het HAS ontvangen.

Besluit

Het CPT zelf geeft geen punten en maakt ook geen algemeen besluit naar aanleiding van haar bezoek. In het laatste stuk van haar rapport herneemt ze wel bij wijze van synthese al haar aanbevelingen en vragen om uitleg aan de Belgische overheid.

Ons zijn naast de aangehaalde positieve vermeldingen toch vooral de terugkerende opmerkingen opgeval- len: minimumdienstverlening in het gevangeniswezen, recht op toegang tot een advocaat bij een gerechtelijke aanhouding, de problematiek van geïnterneerden en het ontbreken van een klachtenprocedure voor gedetineerden.

Daarnaast zien we een aantal opmerkingen die in de verschillende bezochte settings terugkomen: het belang van een activiteitenprogramma, de verdeling van medicatie door niet-medisch personeel, de schending van het medisch geheim, het belang van een onafhankelijk toezicht en een klachtenprocedure.

Positief is dat een aantal van deze zaken al wettelijk geregeld zijn zeker voor het gevangeniswezen met de basiswet, maar dat men helaas moet vaststellen dat de uitvoeringsbesluiten ontbreken of dat de praktijk veraf staat van de voorschriften.

De Belgische autoriteiten hebben zes maanden de tijd om te antwoorden op de vragen en de aanbevelingen in het rapport. We zijn benieuwd.

⁴⁵ § 187.

⁴⁶ Art. 33 Wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke.